

Український державний університет залізничного транспорту

Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом

ЗАХИСТ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ
ЕКОНОМІЧНОЮ БЕЗПЕКОЮ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Пояснювальна записка і розрахунки
до кваліфікаційної роботи

МРЕ.123.02.06 ПЗ

Розробила: студентка 2 курсу, групи 213-ЕП-322
спеціальності 051 «Економіка»
(роботу виконано самостійно, відповідно до
принципів академічної доброчесності)

(підпис)

Світлана ДЕВЕЗЕНКО_

Керівник: професор, д-р екон. наук
Ірина ТОКМАКОВА

Рецензент: професор, д-р. екон. наук
Олена ДИКАНЬ

2024

Український державний університет залізничного транспорту

Факультет економічний

Кафедра економіки та управління виробничим і комерційним бізнесом

Рівень вищої освіти: магістр

Спеціальність: 051 «Економіка»

Освітня програма: «Економіка підприємства»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри,
професор, д-р екон. наук

_____ Володимир ДИКАНЬ

«____» _____ 2024 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Девезенко Світлані Володимировні

1 Тема «Захист інтелектуальної власності в системі управління економічною безпекою суб'єктів господарювання»

керівник Токмакова Ірина Василівна, д-р. екон. наук, професор

затверджені розпорядженням по економічному факультету

від «23» жовтня 2023 року № 30/23

2 Строк подання студентом закінченої роботи «02» січня 2024 року

3 Вихідні дані Статистичні дані

Аналітичні звіти Харківської митниці

Періодичні видання

4 Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити):

1 Теоретична сутність економічної безпеки суб'єктів господарювання

2 Аналіз діяльності Харківської митниці Державної фіскальної служби

3 Перспективні напрямки захисту інтелектуальної власності в системі економічної безпеки

5 Перелік графічного матеріалу
1 Сутність економічної безпеки
2 Складові економічної безпеки
3 Показники роботи Харківської митниці у 2019-2022 роках
4 Фактори, що вплинули на діяльність Харківської митниці
5 Заходи щодо захисту прав інтелектуальної власності Харківської митниці
6 Динаміка кількості справ про порушення митних правил за 2019-2022 роки
7 Показники ефективності Харківської митниці
8 Оцінка ефективності Харківської митниці
9 Ефективність роботи митних органів за напрямком захисту прав інтелектуальної власності
10 Класифікація об'єктів інтелектуальної власності
11 Етапи змін в системі заходів із захисту прав інтелектуальної власності митними органами
12 Пропозиції щодо удосконалення захисту інтелектуальної власності

6 Консультанти окремих розділів

Розділ	Прізвище, ініціали, посада та науковий ступінь консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7 Дата видачі завдання «03» жовтня 2023 року.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

Назва етапів	Строк виконання етапів	<i>ПРИМІТКА</i>
1 Теоретична сутність економічної безпеки суб'єктів господарювання	27.10.2023	викон.
2 Аналіз діяльності Харківської митниці Державної фіскальної служби	20.11.2023	викон.
3 Перспективні напрямки захисту інтелектуальної власності в системі економічної безпеки	21.12.2023	викон.
Висновки	25.12.2023	викон.
Графічна частина	30.12.2023	викон.

Студен

Світлана ДЕВЕЗЕНКО

Керівник

Ірина ТОКМАКОВА

Зміст

Вступ	5
1. Теоретична сутність економічної безпеки суб'єктів господарювання	10
1.1 Поняття економічної безпеки суб'єктів господарювання	10
1.2 Структурні компоненти економічної безпеки суб'єктів господарювання	20
1.3 Актуальні ризики в системі економічної безпеки	27
1.4 Система економічної безпеки суб'єктів господарювання	30
Висновки до розділу 1	35
2. Аналіз діяльності Харківської митниці	37
2.1 Аналіз основних показників роботи Харківської митниці	37
2.2 Аналіз діяльності Харківської митниці із захисту прав інтелектуальної власності	42
2.3 Аналіз ефективності роботи Харківської митниці	51
Висновки до розділу 2	60
3. Перспективні напрямки захисту інтелектуальної власності в системі економічної безпеки	62
3.1 Інтелектуальна власність як складова в системі забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання	67
3.2 Значення митного контролю у дотриманні законодавства про інтелектуальну власність	71
3.3 Зарубіжний досвід захисту інтелектуальної власності	78
3.3 Удосконалення захисту інтелектуальної власності в Україні	87
Висновки до розділу 3	96
Висновки	98
Список використаних джерел	100

					МРЕ.123.02.06 ПЗ			
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата	Захист інтелектуальної власності в системі управління економічною безпекою суб'єктів господарювання	Літ.	Арк.	Аркуші
Розроб.		Девезенко						
Перевір		Токмакова					4	108
Реценз.		Дикань				УкрДУЗТ		
Н. Контр.		Назаренко		12.01.24				
Затверд.		Дикань						

Вступ

Актуальність теми. Посилення кризових явищ і нестабільності потребують від суб'єктів господарювання виваженого підходу до забезпечення економічної безпеки, а саме урахування небезпечних дій, процесів та явищ, розуміння логіки їх розвитку і взаємовпливу, що дозволяє сформувати кращі уявлення про напрямки і заходи подолання ризиків та виходу із криз. Від економічної безпеки залежить захист, реагування на чинники ринкового середовища, ефективність фінансово-господарської діяльності, стабільність роботи суб'єктів господарювання. Разом з цим глобальні тенденції інтелектуалізації економіки привели до посилення конкуренції на споживчому ринку і зростання частки нематеріальних активів у ринковій вартості суб'єктів господарювання. Суттєвий вплив об'єктів права інтелектуальної власності на конкурентоспроможність суб'єктів господарювання вказує на актуальність питань захисту прав об'єктів інтелектуальної власності в системі економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вирішенню широкого кола проблем забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання України присвятили свої праці такі вітчизняні вчені, як Дикань В., Воловельська І., Маковоз О., Козаченко Г., Пономарьов В., Ляшенко О., Лисенко А., Прохорова В., Крутова А., Дяченко К., Шемаєва Л., Штангрет А., Котляревський Я., Караїм М. та інші. Питання реалізації відносин інтелектуальної власності вивчався в працях українських та зарубіжних вчених Вірченко В., Базилевича В., Бурітта Р., Кріста К., Гейця В., Писаренко Т., Репіної І. Та інших.

Незважаючи на існування значної кількості наукових публікацій в окресленій сфері потребують подальшого дослідження питання формування адекватної сучасним умовам політики безпеки суб'єктів господарювання.

					<i>МРЕ.123.02.06 ПЗ</i>	Арк.
						5
Змн.	Арк.	№ докум.	Підпис	Дата		

Зв'язок роботи з науковими програмами, темами. Кваліфікаційна робота виконувалася в рамках досліджень, що проводяться на кафедрі «Економіка та управління виробничим і комерційним бізнесом» Українського державного університету залізничного транспорту.

Мета і завдання дослідження. Мета кваліфікаційної роботи полягає в дослідженні сутності економічної безпеки суб'єктів господарювання, розвитку положень щодо захисту інтелектуальної власності.

Завдання даного дослідження полягають у такому:

- розкрити сутність та структуру економічної безпеки суб'єктів господарювання;
- виявити актуальні ризики в умовах сьогодення;
- з'ясувати складові механізму управління економічною безпекою;
- проаналізувати діяльність Харківської митниці;
- оцінити ефективність роботи Харківської митниці;
- розкрити сутність економічної категорії «інтелектуальна власність»;
- встановити особливості захисту інтелектуальної власності на митниці;
- з'ясувати особливості закордонного досвіду захисту інтелектуальної власності;
- розробити пропозиції щодо удосконалення захисту інтелектуальної власності на митниці.

Об'єктом дослідження є процеси захисту інтелектуальної власності в системі управління економічною безпекою суб'єктів господарювання.

Предметом дослідження є теоретичні та методичні основи захисту інтелектуальної власності в системі управління економічною безпекою суб'єктів господарювання.

Інформаційну базу дослідження склали законодавчі та нормативні акти України у сфері економічної безпеки і захисту прав інтелектуальної власності, публікації провідних вітчизняних і зарубіжних авторів, монографічні дослідження з питань захисту інтелектуальної власності, матеріали Державної служби статистики України, ресурси Інтернету які містяться у джерелах [1 –

75], наведених у списку використаних джерел, а також інформація, отримана в результаті консультування з керівником роботи, науковими, науково-педагогічними працівниками та іншими особами, яка є неопублікованими авторськими напрацюваннями і дозволена для використання автору роботи виключно при виконанні тільки цієї кваліфікаційної роботи

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети та вирішення відповідних завдань у кваліфікаційній роботі використані такі загальнонаукові та спеціальні методи: порівняльний аналіз та графічний метод – для аналізу стану роботи Харківської митниці; діалектичний метод – для розкриття особливості захисту інтелектуальної власності у зарубіжних країнах; системно-структурного аналізу – для побудови механізму економічної безпеки, систематизації та узагальнення – для розкриття змісту захисту інтелектуальної власності; абстрактно-логічний – для формування положень з удосконалення змісту захисту інтелектуальної власності.

Наукова новизна отриманих результатів. Найбільш важливі результати дослідження, що містять елементи наукової новизни, полягають у такому:

– удосконалено теоретичні положення забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання, які ґрунтуються на визначених актуальних ризиках, включають комплементарний інструментарій захисту інтелектуальної власності. Дані пропозиції сприяють підвищенню ефективності реалізації політики економічної безпеки як на рівні держави, так і на рівні суб'єктів господарювання.

Практичне значення отриманих результатів. Розроблені рекомендації, які забезпечують ефективну комунікацію між органами державної влади і суб'єктами господарювання, що сприяє підвищенню рівня захисту інтелектуальної власності та посиленню економічної безпеки.

Результатами роботи є розроблені положення і рекомендації щодо організації ефективної взаємодії державних органів влади і суб'єктів господарювання в процесі забезпечення захисту інтелектуальної власності.

Апробація результатів роботи: основні положення і результати

кваліфікаційної роботи апробовано на міжнародній науково-практичній конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених «Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту підприємств України» (17 листопада 2023 р., м. Харків).

Публікації: опублікована одна стаття в журналі, що включено до переліку наукових фахових видань України в галузі економічних наук (категорія «Б») «VIA ECONOMICA», загальним обсягом 5 сторінок (у співавторстві).

Структура і обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, списку використаних джерел.

У першому розділі досліджено теоретичний базис економічної безпеки і зроблено висновок щодо доцільності застосування комплексного підходу до визначення сутності поняття «економічна безпека суб'єктів господарювання». Розкрито структуру економічної безпеки суб'єктів господарювання і аргументовано зростання значення її інтелектуальної компоненти. Встановлено актуальні ризики вітчизняних суб'єктів господарювання в умовах сьогодення. Розкрито складові механізму управління економічною безпекою суб'єктів господарювання.

У другому розділі проаналізовано роботу Харківської митниці. На основі аналізу показників товарообігу експортно-імпортних операцій з'ясовано, що в зоні діяльності Харківської митниці відслідковуються загальні тенденції економічних змін в економіці, а також об'єктивні та інституційні зміни в діяльності Державної митної служби України, які впливають на спроможність забезпечити якісне та ефективне виконання її завдань. В структурі Харківської митниці функціонує спеціалізований підрозділ, який вживає заходи щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час провадження зовнішньоекономічної діяльності. Проведено оцінювання ефективності роботи митниці в напрямку захисту інтелектуальної власності.

Третій розділ роботи присвячено розкриттю сутності інтелектуальної власності та її значення для суб'єктів господарювання в сучасних умовах.

З'ясовна, що охорону інтелектуальної власності визначено одним із пріоритетів української влади, вона є одним із фокусів Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Акцентовано увагу на проблемах захисту інтелектуальної власності, зокрема високий рівень піратства та великі масштаби порушень права інтелектуальної власності. Досліджено роль митного контролю в забезпечення захисту прав об'єктів інтелектуальної власності. Запропоновані рекомендації щодо підвищення ефективності роботи митниць у напрямку захисту інтелектуальної власності.

1 Теоретична сутність економічної безпеки суб'єктів господарювання

1.1 Поняття економічної безпеки суб'єктів господарювання

В умовах ринкових відносин забезпечення економічної безпеки стає однією з найбільш важливих і актуальних проблем життєдіяльності суб'єктів господарювання.

Серед вітчизняних і зарубіжних учених-економістів немає єдиної думки до визначення терміну «економічна безпека». Разом з тим, принципових розходжень у підходах до трактування змісту даної економічної категорії не спостерігається. Найбільш поширеним є визначення економічної безпеки суб'єктів господарювання як стану ефективного використання його ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації і технології, техніки та устаткування, прав) і існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім негативним впливам (загрозам) і забезпечити його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії.

Об'єктами економічної безпеки є держава, суспільство і суспільні об'єднання, регіони, суб'єктів господарювання і окремі громадяни.

Необхідність постійного дотримання економічної безпеки зумовлюється об'єктивно наявним для кожного суб'єкта господарювання завданням забезпечення стабільності функціонування та досягнення головних цілей своєї діяльності. Рівень економічної безпеки фірми залежить від того, наскільки ефективно її керівництво і спеціалісти (менеджери) будуть спроможні уникнути можливих загроз і ліквідувати шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього і внутрішнього середовища.

Джерелами негативних впливів на економічну безпеку суб'єктів господарювання можуть бути [29-32]:

1) свідомі чи несвідомі дії окремих посадових осіб і суб'єктів господарювання (органів державної влади, міжнародних організацій,

підприємств-конкурентів);

2) збіг об'єктивних обставин (стан фінансової кон'юнктури на ринках даного суб'єкта господарювання, наукові відкриття та технологічні розробки, форс мажорні обставини тощо). Залежно від суб'єктної обумовленості негативні впливи на економічну безпеку можуть мати об'єктивний і суб'єктивний характер. Об'єктивними вважаються такі негативні впливи, які виникають не з волі конкретного підприємства, або його окремих працівників. Суб'єктивні впливи мають місце внаслідок неефективної роботи підприємства в цілому або окремих його працівників (передовсім керівників і функціональних менеджерів).

Головна мета економічної безпеки суб'єктів господарювання полягає в гарантуванні його стабільного та максимально ефективного функціонування тепер і високий потенціал розвитку в майбутньому.

До основних функціональних цілей економічної безпеки належать [33]:

- забезпечення високої фінансової ефективності роботи, фінансової стійкості та незалежності суб'єктів господарювання;
- забезпечення технологічної незалежності та досягнення високої конкурентоспроможності технічного потенціалу суб'єкта господарювання;
- досягнення високої ефективності менеджменту, оптимальної та ефективної організаційної структури управління підприємством;
- досягнення високого рівня кваліфікації персоналу та його інтелектуального потенціалу, належної ефективності корпоративних НДДКР;
- мінімізація руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан навколишнього середовища;
- якісна правова захищеність усіх аспектів діяльності суб'єктів господарювання;
- забезпечення захисту інформаційного поля, комерційної таємниці і досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів суб'єктів господарювання та відділів організації;
- ефективна організація безпеки персоналу суб'єктів господарювання,

його капіталу та майна, а також комерційних інтересів.

Забезпечення економічної безпеки передбачає виділення, аналіз і оцінку існуючих загроз з кожної функціональної складової та розроблення на їх основі системи протидіючих і застережних заходів.

Отже, економічна безпека підприємництва являє собою універсальну категорію, що відбиває захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях, починаючи з держави і закінчуючи кожним її громадянином. Зміст даного поняття містить у собі систему засобів, що забезпечують конкурентостійкість і економічну стабільність суб'єктів господарювання, а також сприяють підвищенню рівня добробуту робітників і тільки за здійснення в необхідному обсязі зазначених дій можна буде досягти належного рівня економічної безпеки суб'єктів господарювання.

У перекладі з грецької «безпека» означає «володіти ситуацією», тобто безпека - це такий стан суб'єкта, при якому вірогідність зміни властивих цьому суб'єкту якостей і параметрів від зовнішнього середовища незначна, менше за певний інтервал [33].

Економічну безпеку суб'єктів господарювання можна розглядати як одну зі складових загального поняття «безпека». Будь-який збиток рано чи пізно одержує оцінку в грошовому вираженні, тобто може бути виділена суто економічна складова збитку. Але слід зазначити, що розуміння збитку або прибутку як фінансової категорії не відображає реального положення економічної безпеки, оскільки вони характеризують тільки поточний стан фінансової діяльності суб'єктів господарювання.

Розуміння економічної безпеки підприємств з позицій розкриття стану економіки суб'єктів господарювання є домінуючим серед вітчизняних і зарубіжних науковців, хоча і відрізняється в подальших дослідженнях врахуванням необхідності подолання різних видів загроз. Такі підходи є складовими концепції економічної безпеки як стану суб'єктів господарювання, що дозволяє протидіяти загрозам.

Визначення економічної безпеки суб'єктів господарювання різними

авторами в межах зазначеної концепції подано в таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 - Трактуювання поняття «економічна безпека суб'єктів господарювання» (складено на основі [34-48])

Автор (и)	Визначення
Олейніков Є.	стан найефективнішого використання ресурсів для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування суб'єктів господарювання сьогодні і в майбутньому
Лянний Г.	стан захищеності суб'єктів господарювання від негативного впливу зовнішніх і внутрішніх загроз, дестабілізаційних чинників
Ковальов Д., Сухорукова Т.	захищеність діяльності суб'єктів господарювання від негативного впливу зовнішнього середовища, а також здатність своєчасно усунути різноманітні загрози або пристосуватися до існуючих умов
Яценко Н., Михайлюк С.	підсистема національної економічної безпеки, економічний стан суб'єктів господарювання, стійкий щодо внутрішніх і зовнішніх змін фінансово-господарської діяльності, не пов'язаних з форс-мажорними обставинами. Таке визначення розглядає економічну безпеку в статичній і не враховує необхідність реакції на зміни, що відбуваються
Соколенко Т.М.	стан, при якому стратегічний потенціал фірми знаходиться поблизу меж адаптації, а загроза втрати економічної безпеки нарастає з наближенням ступеня адаптивності стратегічного потенціалу до граничної зони. Як чинник, що впливає на економічну безпеку суб'єктів господарювання, автором виділяється ступінь можливого ризику ухвалення управлінських рішень
Грунін А.	це стан господарського суб'єкта, при якому він при найефективнішому використанні корпоративних ресурсів досягає запобігання, ослаблення або захисту від існуючих небезпек і загроз або інших непередбачених обставин і, в основному, забезпечує досягнення мети бізнесу в умовах конкуренції і господарського ризику
Ортинський В.	захищеність потенціалу суб'єктів господарювання (виробничого, організаційно-технічного, фінансово-економічного, соціального) від негативної дії зовнішніх і внутрішніх чинників, прямих або непрямих економічних загроз, а також здатність суб'єкта до відтворення
Клейнер Г.	стан суб'єкта господарювання, при якому життєво важливі компоненти структури і діяльності суб'єктів господарювання характеризуються високим ступенем захищеності від небажаних змін
Ареф'єва О.	стан ефективного використання ресурсів і наявних ринкових можливостей, що дозволяє підприємству уникнути внутрішніх і зовнішніх загроз, забезпечує його тривале виживання і стійкий розвиток на ринку відповідно до обраної місії
Лисенко Ю., Міщенко С., Руденський Р.	стан системи, при якому функціонують механізми запобігання або зменшення ступеня дії загроз стабільності функціонування і розвитку організації

Як видно з наведених вище визначень, більшість авторів сходиться на тому, що економічна безпека суб'єктів господарювання - це певний стан

системи господарювання, який, крім того, ще і направлений на мобілізацію всіх корпоративних ресурсів суб'єктів господарювання з метою захисту його від небажаних впливів в нині і надалі для найефективнішого використання цих ресурсів.

Як стверджує Шемаєва Л. Г. [42], зміст економічної безпеки суб'єктів господарювання розкривається через забезпечення реалізації стратегічних інтересів суб'єктів господарювання на основі використання можливостей зовнішнього середовища з застосуванням продуктивної взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища (рисунок 1.1).

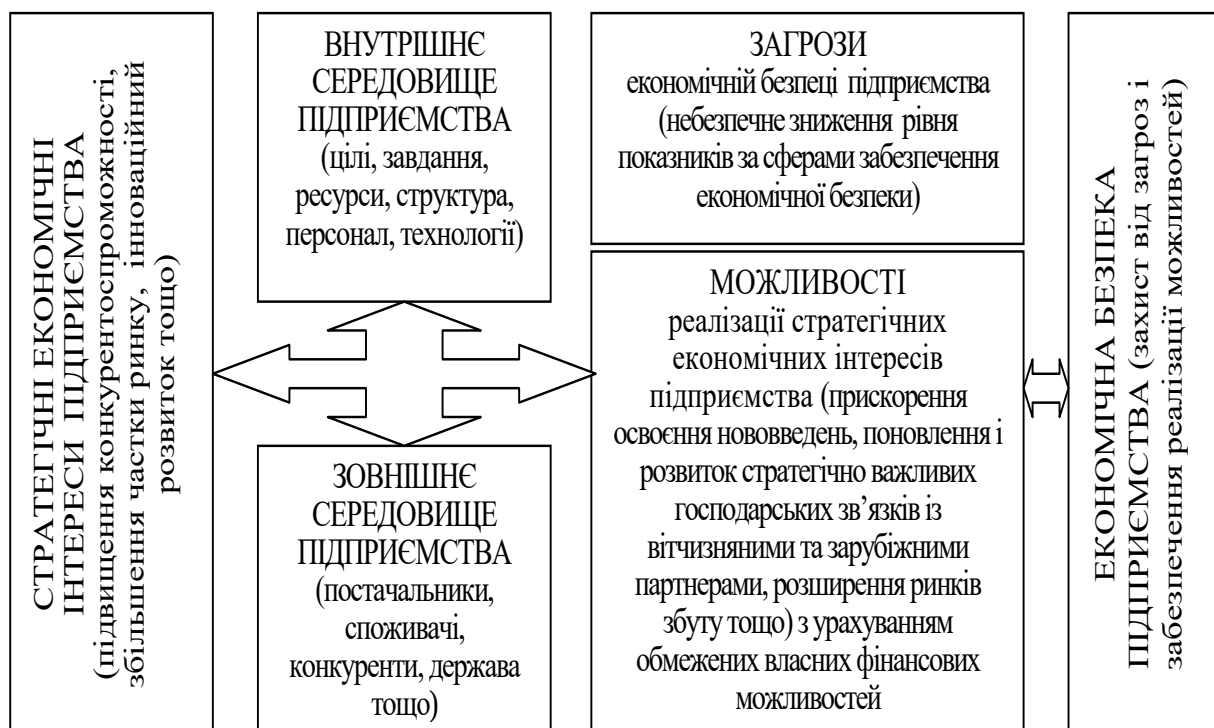

Рисунок 1.1 - Взаємозв'язок між стратегічними економічними інтересами суб'єктів господарювання та забезпеченням економічної безпеки [42]

Отже, під економічною безпекою суб'єкта господарювання пропонується розглядати характеристику суб'єкта господарювання, яка відображує його здатність реалізувати власні стратегічні економічні інтереси при певних зовнішніх умовах завдяки захисту від існуючих і потенційних загроз і використанню можливостей, що надає зовнішнє середовище.

Поняття «економічна безпека» має багато тлумачень з огляду на зміну

навколишніх умов життєдіяльності кожного суб'єкта господарювання. Вчені розробляли різні підходи стосовно виявлення сутності цієї категорії. Кожен науковець при розкритті даного поняття акцентував увагу на певній особливості. Найбільш популярні підходи до визначення сутності поняття «економічна безпека» на мікрорівні подано на рисунку 1.2.

Рисунок 1.2 - Підходи до визначення сутності поняття «економічна безпека суб'єктів господарювання» (складено на основі [49-55])

Систематизація наукових поглядів щодо трактування терміна «економічна безпека суб'єктів господарювання» дала змогу виділити такі підходи, де економічна безпека розглядається: як стан ефективного використання (ресурсів, потенціалу, діяльності); як стан захищеності (потенціалу суб'єктів господарювання, діяльності суб'єктів господарювання, інтересів тощо); як наявність певних чинників, що впливають на діяльність; як наявність конкурентних переваг; як узгодження інтересів суб'єктів господарювання з інтересами зовнішнього середовища; як можливість досягнення цілей; як діяльність (процес, активність); як розвиток (збалансований і безупинний).

Для вищерозглянутих визначень спільним є звернення до стану економіки суб'єктів господарювання, однак існують й інші характеристики, які відрізняють подані трактування. Принаймні можна визначити такі позиції:

а) економічна безпека суб'єктів господарювання - стан захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз. Підприємство – це, у першу чергу, об'єкт економічних відносин. Власник суб'єкта господарювання ставить результатом діяльності суб'єктів господарювання досягнення поставленої мети, яка, як правило, носить економічний характер. Чи виникатимуть у процесі її досягнення загрози, чи відбуватиметься з ними боротьба та яким чином - власнику, скоріше за все, все одно. Боротьба з загрозами, як правило, не є метою створення і володіння підприємством, ведення ним економічної діяльності. Втім тема економічної доцільності ведення боротьби з загрозами, напевно, викличе інтерес власника, оскільки це безпосередньо зачіпає його матеріальні інтереси. Ведення цієї боротьби вимагає здійснення витрат, а ефективні заходи боротьби роблять вигоду неочевидною. У рамках даного підходу розкривають різні види загроз, у першу чергу, залежно від об'єкта впливу, наприклад загрози діяльності, інтересам і т. д.;

б) економічна безпека суб'єктів господарювання як стан ефективного використання ресурсів або потенціалу для уникнення виникнення і протидії загрозам. Це підхід, який базується на економічних поняттях досягнення мети,

функціонування суб'єктів господарювання, тобто ресурсно-функціональний підхід.

в) економічна безпека суб'єктів господарювання як наявність конкурентних переваг. Це підхід, прихильники якого вважають, що наявність конкурентних переваг, обумовлених відповідністю матеріального, фінансового, кадрового, техніко-технологічного потенціалів і організаційної структури суб'єктів господарювання його стратегічній меті і завданнями забезпечать йому певний рівень економічної безпеки. Але сам факт наявності переваг і потенціалу, без їх використання і реалізації, не гарантує підприємству економічної безпеки;

г) економічна безпека суб'єктів господарювання як наявність певних чинників та умов, які впливають на стан економіки суб'єктів господарювання. Їх позитивний вплив формує стан економічної безпеки, а негативний – навпаки небезпеки;

д) економічна безпека суб'єктів господарювання як можливість досягнення мети розвитку суб'єктів господарювання. Захищеність від загроз забезпечує конкурентоспроможність і стійкий розвиток. Стосовно цілей, що досягаються, то вони також відрізняються. Їх можна згрупувати за такими напрямками: стабільне функціонування суб'єктів господарювання; виживання та пристосування; розвиток і вдосконалення.

Подібні трактування терміну економічна безпека «як стану» багато в чому сформували і методологічну основу діяльності служб економічної безпеки господарюючих суб'єктів, у яких була відсутня чітка структура, цілі і задачі, не були розмежовані функції служби безпеки і адміністрації господарюючого суб'єкта. Це призвело до виникнення парадоксальної ситуації, коли економічну безпеку господарюючого суб'єкта практично ніяк не пов'язували з його економічною діяльністю і оперували, в основному, неекономічними методами зниження загроз і ризиків: діловою розвідкою, управлінням персоналом, інформаційною безпекою, охоронною діяльністю і т. д.

Є ще один аргумент не на користь визначення терміну «економічна

безпека» як «стан захищеності». Аналіз можливих загроз і небезпек показує, що значну частину з них (неправильно оформлені договори, непоставки партнерів, антикризові PR та інші деструктивні чинники, моніторинг дій конкурентів і т. д.) необхідно проводити превентивно до їх появи, що значно знизить витрати на забезпечення економічної безпеки господарюючого суб'єкта. Подібні ж дії належать швидше за все не до захисних, а до активних превентивних методів забезпечення економічної безпеки. Основна їх мета – створити умови для зниження вірогідності прояву різного роду загроз і забезпечити нормальну економічну діяльність господарюючого суб'єкта.

Ґрунтуючись на вищезазначеному, з кінця 1990-х р. почав розвиватися новий підхід до визначення сутності категорії "безпека", так званий діяльнісний підхід [61] (на відміну від підходу "стану": безпека є станом).

У результаті формування ринкових відносин, зміни функцій держави в управлінні підприємств виникла необхідність розглядати проблему економічної безпеки суб'єктів господарювання набагато ширше — як здатність забезпечення його стійкості в різноманітних, у тому числі і в несприятливих, умовах, які складаються в зовнішньому середовищі, незалежно від характеру його впливу на діяльність суб'єктів господарювання, масштабу і характеру внутрішніх змін. По суті дане трактування ототожнює поняття економічної безпеки з поняттям адаптації до поточних умов, і тим самим втрачається бачення перспектив його розвитку.

Розуміючи економічну безпеку суб'єктів господарювання як категорію економічної діяльності, можна говорити про найважливіші умови існування господарюючого суб'єкта і забезпечення його економічної безпеки: наявність достатньою мірою необхідних ресурсів, яких вистачає для ведення економічної діяльності (фінансових, матеріальних, енергетичних, трудових, інформаційних, технологічних, технічних та інших); раціонально організована система управління; відповідність мети функціонування організації меті суспільства, що виражається в готовності суспільства скористатися продукцією або послугою організації; наявність системи ефективного захисту економічної діяльності

організації від зовнішніх і внутрішніх загроз, а також забезпечення безпеки персоналу, матеріальних, інформаційних, фінансових та інших ресурсів організації; наявність законодавчих і нормативно-правових актів і документів, що регламентують право господарюючого суб'єкта на ведення економічної діяльності.

У площині діяльнісного підходу економічну безпеку суб'єктів господарювання вчені розглядають як комплекс заходів, що сприяють підвищенню фінансової стійкості господарюючих суб'єктів за умов ринкової економіки, які захищають їх комерційні інтереси від впливу негативних ринкових процесів [56].

Діяльнісний аспект відображено і у визначенні Козаченка А. В. та Пономарьова В. П., які трактують економічну безпеку суб'єктів господарювання «як гармонізацію в часі і просторі економічних інтересів суб'єктів господарювання з інтересами пов'язаних з ним суб'єктів зовнішнього середовища, діючих за межами суб'єктів господарювання» [51]. Але в даному випадку не розглядається здатність управлінської системи ефективно управляти ресурсами з метою забезпечення певного резерву стійкості для адекватної реакції на зміни у внутрішньому і зовнішньому середовищі.

У визначенні вчених [57-59] також відбувається об'єднання підходів стану і діяльності, тоді економічна безпека суб'єктів господарювання розглядається як стан захищеності життєво важливих економічних інтересів суб'єктів господарювання від внутрішніх і зовнішніх джерел небезпеки, яка формується адміністрацією і персоналом шляхом реалізації системи заходів правового, організаційного та інженерно-технічного характеру.

Проведений аналіз свідчить про необхідність розгляду економічної безпеки як комплексної категорії, оскільки важливо вивчати стани внутрішнього економічного механізму суб'єктів господарювання (у тому числі з позицій його потенціальних можливостей); умови здійснення господарської діяльності; ризики і загрози; мету розвитку; діяльність з протистояння загрозам, з забезпечення ефективного функціонування і розвитку суб'єктів

господарювання.

Таким чином, забезпечення економічної безпеки господарюючого суб'єкта є складним економічним, організаційним, інформаційно-аналітичним і методичним завданням зі створення сприятливих умов економічної діяльності господарюючого суб'єкта.

1.2 Структурні компоненти економічної безпеки суб'єктів господарювання

Вчені у своїх працях [59-61] виділяють різні складові економічної безпеки суб'єктів господарювання, що подані на рисунку 1.3.

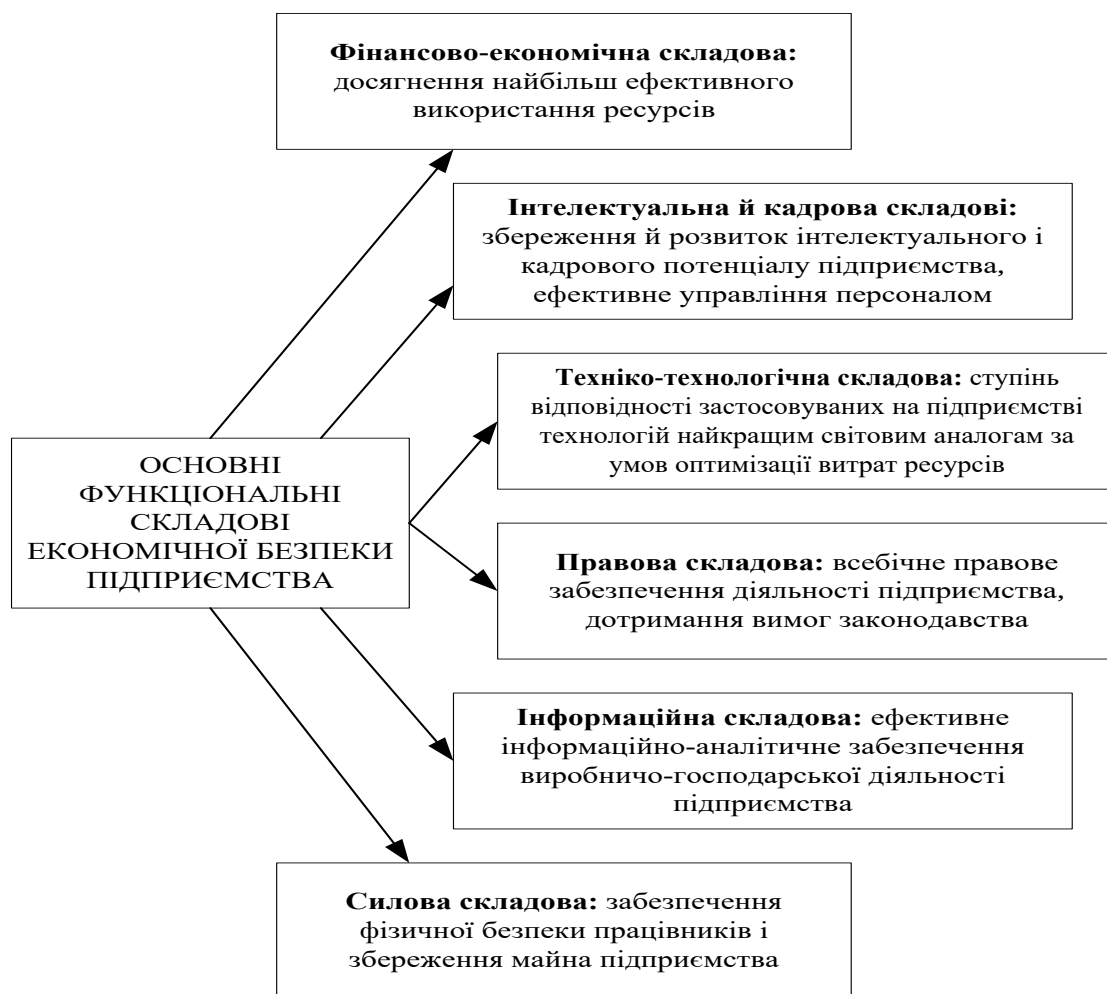

Рисунок 1.3 – Складові економічної безпеки підприємств

Розглянемо основні внутрішньовиробничі функціональні складові економічної безпеки:

1) фінансова складова – вважається провідною й вирішальною, оскільки за ринкових умов господарювання фінанси є “двигуном” будь-якої економічної системи. Про ослаблення фінансової складової економічної безпеки свідчать зниження ліквідності суб’єктів господарювання, підвищення кредиторської та дебіторської заборгованості, зниження фінансової стійкості тощо. За цю складову економічної безпеки відповідають фінансова та економічна служби;

2) інтелектуальна складова. Належний рівень економічної безпеки у великій мірі залежить від інтелекту та професіоналізму працюючих на підприємстві кадрів. Негативні впливи на цю складову справляють звільнення провідних висококваліфікованих працівників, що призводить до ослаблення інтелектуального потенціалу, зниження питомої ваги інженерно-технічних працівників і науковців у загальній кількості працюючих, зниження винахідницької та раціоналізаторської активності, зниження освітнього рівня працівників. За інтелектуальну складову економічної безпеки на підприємстві відповідають кадрова служба і особисто головний інженер;

3) кадрова складова. Склад кадрів безпосередньо впливає на рівень економічної безпеки на підприємстві. Негативні впливи на кадрову складову спричиняють відтік кадрів, плінність кадрів, фізичне старіння кадрів, їх знань, кваліфікацій, а також низька кваліфікація кадрів, праця за сумісництвом, що пов’язана з низькою віддачею працівника і можливим виходом конфіденційної інформації за межі суб’єктів господарювання. За цю складову економічної безпеки повинна відповідати кадрова служба суб’єктів господарювання;

4) технологічна складова полягає у ступіні відповідності застосовуваних на підприємстві технологій найкращим світовим аналогам по оптимізації витрат. До негативних впливів на цю складову відносять дії, спрямовані на підрив технологічного потенціалу суб’єктів господарювання, порушення технологічної дисципліни, моральне старіння використовуваних технологій. За цю складову економічної безпеки повинна відповідати технологічна служба, а

саме здійснювати контроль за технологічною дисципліною, удосконалювати існуючі і розробляти нові ефективні технології);

4) правова складова полягає в усебічному правовому забезпеченні діяльності суб'єктів господарювання, дотриманні чинного законодавства. Правову небезпеку становлять недостатня правова захищеність інтересів суб'єктів господарювання в договірній та іншій діловій документації, низька кваліфікація працівників юридичної служби відповідного суб'єкта господарювання та помилки у підборі персоналу цієї служби, порушення юридичних прав суб'єкта господарювання і його працівників, навмисне чи ненавмисне розголошення комерційно важливих відомостей, порушення норм патентного права. Протидією цим негативним впливам повинна займатися юридична і патентно-ліцензійна служба, а саме здійснювати правове забезпечення діяльності суб'єктів господарювання, юридичне пророблення договірної документації, ведення судових і арбітражних розглядів, правове навчання персоналу, контроль порушень норм патентного права тощо;

5) інформаційна складова полягає у здійсненні ефективного інформаційно-аналітичного забезпечення господарської діяльності суб'єктів господарювання. Належні служби суб'єктів господарювання виконують певні функції, які в сукупності характеризують процес створення та захисту інформаційної складової економічної безпеки. До таких належать [59]: збирання всіх видів інформації, що має відношення до діяльності того чи того суб'єкта господарювання; аналіз одержуваної інформації з обов'язковим дотриманням загальноприйнятих принципів і методів; прогнозування тенденцій розвитку науково-технологічних, економічних і політичних процесів; оцінка рівня економічної безпеки за всіма складовими та в цілому, розробка рекомендацій для підвищення цього рівня на конкретному суб'єкті господарювання; інші види діяльності з розробки інформаційної складової економічної безпеки. На підприємство постійно надходять потоки інформації, що розрізняються за джерелами їхнього формування. Заведено виокремлювати: відкриту офіційну інформацію; вірогідну нетаємну інформацію, одержану

через неформальні контакти працівників фірми з носіями такої інформації; вірогідну нетаємну інформацію, одержану через неформальні контакти працівників фірми з носіями такої інформації;

6) екологічна складова полягає в дотриманні діючих екологічних норм, мінімізації втрат від забруднення навколишнього середовища. Індикаторами екологічної складової економічної безпеки є, з одного боку, нормативи гранично допустимої концентрації шкідливих речовин, установлені національним законодавством, а з іншого — аналіз ефективності заходів для забезпечення такої екологічної складової;

7) силова складова полягає в забезпеченні фізичної безпеки працівників фірми (перш за все керівників) і збереженні її майна.

До основних негативних впливів, що характеризують цю складову характеризують: фізичні і моральні впливи, спрямовані на конкретних особистостей (особливо на керівництво та провідних спеціалістів) з метою заподіяти шкоду їх здоров'ю та репутації, що становить загрозу нормальній діяльності їх суб'єктів господарювання. Негативні впливи, що завдають шкоди майну суб'єктів господарювання, несуть загрозу зниження вартості його активів і втрати економічної незалежності (дезінформація, знищення інформації). Причинами цих негативних явищ є: нездатність підприємств-конкурентів досягти переваг коректними методами ринкового характеру, тобто за рахунок підвищення якості власної продукції, зниження поточних витрат на виробництво (діяльність), удосконалення маркетингових досліджень ринку тощо; кримінальні мотиви одержання злочинними юридичними (фізичними) особами доходів через шантаж, шахрайство або крадіжки; некомерційні мотиви посягань на життя та здоров'я керівників і працівників суб'єктів господарювання (організацій), а також на майно фірми. Протидією цим негативним впливам повинна займатися служба охорони. Її обов'язок — забезпечувати фізичний захист керівництва суб'єктів господарювання, організовувати пропускний режим, здійснювати охорону приміщень, ліній зв'язку й устаткування.

До позавиробничих складових економічної безпеки належать:

1) ринкова складова. Ця складова економічної безпеки характеризує ступінь відповідності внутрішніх можливостей розвитку суб'єктів господарювання зовнішнім, які генеруються ринковим середовищем. Про ослаблення ринкової безпеки свідчать: зменшення частки ринку, яку займає підприємство; ослаблення конкурентних позицій і спроможності протидіяти конкурентному тиску; зниження адаптаційних можливостей суб'єктів господарювання до змін ситуації на ринку, відставання від вимог ринку і т. д. За названу складову безпеки на підприємстві повинна відповідати служба маркетингу;

2) інтерфейсна складова. Характеризує надійність взаємодії з економічними контрагентами. Економічній безпеці суб'єктів господарювання становлять загрозу можливі непередбачені зміни умов взаємодії (навіть до розриву відносин) з економічними контрагентами: постачальниками, торговими і збутовими посередниками, інвесторами, споживачами і т. д. Відповідальність за дану складову безпеки несе також служба маркетингу.

В інформаційному суспільстві у структурі об'єктів економічної безпеки зростає значущість інтелектуальних ресурсів, захищеність яких є базовою умовою забезпечення розвитку національної економіки. Виходячи з цього, в сучасних умовах забезпечення інтелектуальної діяльності як діяльності з продукування, обміну, використання інтелектуальних ресурсів, виступає однією з пріоритетних складових економічної безпеки.

Інтелектуальна безпека – це захищеність інтелектуальних ресурсів соціально-економічного розвитку, їх продукування, обміну, використання на макро- та мікроекономічних рівнях. За об'єктним критерієм інтелектуальна безпека – це захищеність знань як інтелектуальних ресурсів суспільства, що охоплює забезпечення працівників знань та їх інтелектуальної праці; інтелектуального продукту; інтелектуальної власності, інтелектуального капіталу. Основу інтелектуальної безпеки складають науковий і освітній потенціали суспільства, господарюючого суб'єкту, індивідуума.

Складовими інтелектуальної безпеки є:

1) безпека інтелектуальних трудових ресурсів як носіїв знань – це такий стан їх захищеності, що забезпечує ефективну реалізацію неявних індивідуальних і колективних знань у процесі діяльності суб'єктів господарювання, запобігає втратам знаннєвих ресурсів внаслідок опортуністичної поведінки працівників;

2) безпека нематеріальних активів як об'єктів права інтелектуальної власності фірми, до яких належать: майнові і немайнові права, об'єкти промислової власності, створена і накопичена фірмою база знань – все це носії організаційних знань. Це стан їх захищеності від зовнішніх та внутрішніх загроз, пов'язаних з можливістю їх втрати, несанкціонованого копіювання, використання конкурентами, плагіату та ін.;

3) безпека інтелектуального капіталу як стан захищеності інвестицій фірми у знаннєві ресурси. У цьому контексті безпека інтелектуального капіталу є однією з форм інвестиційної безпеки фірми. Захист інтелектуального капіталу фірми – це сукупність заходів щодо його збереження та ефективної реалізації;

4) безпека руху знань в організації, що охоплює створення, залучення, розповсюдження (дифузії), оволодіння знаннями, перетворення, обмін, збереження, використання знань як їх об'єктивізація у продукції та послугах фірми;

5) кібербезпека – захищеність інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) [62].

Кіберзлочинність як використання новітніх ІКТ, спрямоване проти конфіденційності, цілісності і доступності комп'ютерних систем, мереж і комп'ютерних даних, а також зловживання ними є загрозою інтелектуальній безпеці. Це правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем; правопорушення, пов'язані з комп'ютерами; правопорушення, пов'язані із змістом; правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав. Отже, на рівні фірми інтелектуальна безпека – це стан захищеності носіїв і руху знань. Захист носіїв знань, метою

якого є забезпечення накопичення і ефективної реалізації їх потенціалу, спрямовано на запобігання загрозам, пов'язаним з їх формуванням і функціонуванням. Його складовими відносно такого носія знань як працівники є захист інтелектуальної праці, що охоплює певні техніко-технологічні, економічні, організаційні, культурологічні заходи; освітній захист як запобігання загрозам ефективного навчання та самонавчання працівників знань; захист кар'єри – сукупність заходів, що забезпечують просування працівника в організації адекватно рівня його компетенції тощо. Здійснення захисту інтелектуальних працівників – носіїв специфічних неявних знань сприяє, з одного боку, подоланню загроз їх опортуністичної поведінки, як-то: несанкціоноване використання знаннєвих ресурсів, порушення конфіденційності, розголошенням комерційної таємниці, промисловий шпіонаж та ін., з іншого боку, збереженню інтелектуальних трудових ресурсів, запобіганню їх переходу до конкурентів [63].

Захист руху знань в організації здійснюється шляхом визначення і подолання загроз, серед яких: передавання недостовірної чи застарілої інформації, несанкціоновані бар'єри щодо передачі-отримання знань, недобросовісна конкуренція на ринку знань, зловживання монопольним становищем відносно певних знаннєвих ресурсів тощо.

Серед загроз інтелектуальній безпеці суб'єктів господарювання варто виділити такі [64]:

- 1) недостатній рівень специфікації прав власності щодо інтелектуального продукту;

- 2) інституціональна невизначеність процесів інтеграції знань у межах фірми. Негативними наслідками цього є опортуністична поведінка працівників фірми як носіїв знань і учасників їх внутрішньофірмового руху, «відплив умів», перетворення інвестицій фірми у інтелектуальні активи на неповоротні втрати. Найважливішою проблемою є коригування і подолання опортуністичної поведінки працівників у формі ухиляння і вимагання, що складає загрозу інтелектуальній безпеці фірми. З одного боку, творчу діяльність неможливо

контролювати адміністративними методами, а використання командної форми організації інтелектуальної праці ще більше ускладнює зовнішній контроль виконання трудових функцій. Тому цілком реальною є ситуація ухиляння – приховане невиконання або недостатній рівень виконання найманими працівниками умов трудового договору. З іншого боку, залежність фірми від специфічних та інтерспецифічних інтелектуальних трудових ресурсів породжує можливість вимагання з боку її співробітників кращих умов праці, вищої оплати, пільг і доплат, не пов'язаних з реальними результатами їх діяльності.

1.3 Актуальні ризики в системі економічної безпеки

Усвідомлення необхідності передбачення появи нових видів ризиків і прогнозування їх потенційного впливу на стан корпоративних ресурсів підприємницьких структур привели до виокремлення напряму наукових пошуків, пов'язаних із особливостями стратегічного управління економічною безпекою та її функціональними підсистемами.

Після початку введення воєнного стану кардинально змінилося середовище господарювання вітчизняних підприємств, яке нині характеризуються відсутністю особистої безпеки будь-де, міграцією людей та нерозуміння чи повернуться вони, ризиками втрати майна через руйнування, зовнішніми економічними обмеженнями, збільшенням кількості підприємств, котрі наразі неспроможні виконувати свої зобов'язання, тощо. Якщо додати до цього переліку кардинальні зміни до законодавства, то отримаємо багаторизикову ситуацію для кожного суб'єктів господарювання.

Основними загрозами для бізнесу під час воєнного стану є – окуповані території, бойові дії, обстріли та визвані ними руйнування.

Кожному бізнесу також необхідно враховувати макроекономічні ризики. Безумовно, вони є не такими прямими і руйнівними, як прямі обстріли чи окупація, проте їхній вплив також може бути причиною серйозних збитків чи

інших проблем. Зокрема через зростання фіскального дефіциту (так як податкові доходи впали, а видатки суттєво зросли) економіку чекає суттєвий інфляційний тиск, що негативно відображається на фінансовому стані більшості підприємств.

Серед ключових ризиків для бізнесу слід виділити зниження попиту на продукцію. 75% компаній повідомляють про значне зменшення попиту, при цьому 70% шукають нових клієнтів та канали збуту. 20% підприємств стикаються з простроченням чи відсутністю оплати від клієнтів [65].

Також нині суб'єктів господарювання стикаються з нестачею фінансування. 40% компаній потребують оборотного капіталу, якого їм бракує через майже повне припинення банківського кредитування. 36% підприємств активно шукають фінансування. Перешкодою для фінансування кредитних проєктів є вартість ресурсу. Висока облікова ставка, викликана повномасштабною війною, жодним чином не мотивує банки здешевлювати позики [65].

Воєнні дії прискорили депопуляцію та спричинили справжню демографічну катастрофу в Україні — десятки тисяч загиблих та поранених, мільйони внутрішньо переміщених осіб та емігрантів. Поряд з цим слід ще вказати і мобілізацію і втрату робочих місць. Все це негативно відобразилося на ринках праці. Суттєвим став дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили. Попит на робочу силу різко зменшився через неможливість працювати у зонах бойових дій, зниження попиту на товари та послуги, проблеми з логістикою та невизначеність майбутнього. Окрім того, в країні має місце значна тінізація ринку праці — багато вакансій пропонуються без оформлення, як підробіток тощо. Зрозуміло, що в таких умовах ні на легальну зарплату, ні на якісь соціальні гарантії (наприклад, лікарняні), ні на стаж, українці не можуть розраховувати. Через війну спостерігається зниження зарплат, оскільки безробітних стає значно більше, ніж вакантних робочих місць. Зросла частка населення з доходами, нижчими за фактичний прожитковий мінімум.

Вагомим ризиком для багатьох підприємств є логістичні проблеми. 44%

підприємств зазнають труднощів, пов'язаних із логістикою та транспортуванням. Спостерігається розрив звичних транспортних ланцюжків, викликаний блокуванням портів, оскільки пріоритет надається військовим і гуманітарним вантажам, а також нестачею пального. На додачу, ракетні удари знищили в Україні 20% складських приміщень [65].

Ризики енергодефіциту обумовлюють як обмеження енергопостачання, так і зростання цін на енергоресурси, що загалом негативно впливає на функціонування багатьох підприємств, обумовлюючи тимчасове зупинення виробничих процесів і суттєве зростання собівартості продукції.

На рівні підприємств ключовим ризиком є неефективне керівництво, що за умов зростання загроз може бути фактором як погіршення виробничо-господарської діяльності, так і банкрутства бізнесу. Зростання нестабільності середовища висуває підвищенні вимоги до керівників щодо прийняття рішень, процесів управління, дотримання більш суворого законодавства.

Посилюються і кадрові ризики, зокрема внаслідок нестачі кадрових фахівців через мобілізаційні заходи та виїзд українців за межі країни. Компанії з перших днів воєнного конфлікту намагалися максимально оптимізувати витрати, вдаючись до скорочення персоналу, надання відпусток без збереження заробітної плати, призупинення трудових відносин за договорами, зниження рівнів заробітних плат тощо. Такі заходи відбиваються на продуктивності праці, ефективності господарювання і можливостях забезпечення конкурентоспроможності підприємств. Варто враховувати, що наслідки реалізації кадрових ризиків мають пролонговану дію, оскільки зниження рівня кадрового потенціалу підприємств буде потребувати суттєвих інвестицій як в розвиток персоналу, так і в забезпечення його лояльності.

Зростають ризики роботи з контрагентами, зокрема в плані можливості подальшої співпраці й виконання договірних умов, а також щодо вибору надійних потенційних партнерів.

Ризики втрати майна обумовили актуальність питання реєстрації прав на активи. Під час господарської діяльності часто не переймаються питаннями

отримання документів на обладнання та реєстрації торговельної марки. Але без таких документів, звичайно, що не можливо довести права на них. Це стосується і складання актуальних на сьогодні процесуальних документів щодо фіксації вибуття активів з власності компанії.

Слід звернути увагу і на посилення репутаційних ризиків. Оскільки нині набирає обертів новий спосіб усунення конкурентів, коли проводиться антирепутаційна піар-кампанія найчастіше через «зливні» телеграм канали новин. Не кожен бізнес може пережити такий удар та довести, що здійснено наклеп. Крім того, згодом «несподівано» до суб'єктів господарювання приходять з обшуками, після яких у компанії може не залишитися активів.

За умов зростання ризиків, щоб залишитися на плаву суб'єктів господарювання вимушені переналаштовувати внутрішні бізнес-процеси та формувати дієву високоадаптивну безпекову політику

1.4 Система економічної безпеки суб'єктів господарювання

Система економічної безпеки суб'єктів господарювання цілком індивідуальна. Її повнота та дієвість залежать від існуючої в державі законодавчої бази, від обсягу матеріально-технічних та фінансових ресурсів, виділених керівниками підприємств, від розуміння кожним з працівників важливості забезпечення безпеки бізнесу, а також від досвіду роботи керівників служб безпеки підприємств.

Надійний захист економічної безпеки суб'єктів господарювання можливий лише при комплексному та системному підході до її організації. Тому в економіці має місце таке поняття як система економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Система економічної безпеки суб'єктів господарювання – це комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних і пропагандистських заходів, спрямованих на кількісну реалізацію захисту

інтересів суб'єктів господарювання від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Основними елементами економічної безпеки суб'єктів господарювання є:

- 1) захист комерційної таємниці та конфіденційності інформації;
- 2) комп'ютерна безпека;
- 3) внутрішня безпека;
- 4) безпека будинків та споруд;
- 5) фізична безпека;
- 6) технічна безпека;
- 7) безпека зв'язку;
- 8) безпека господарсько-договірної діяльності;
- 9) безпека перевезень вантажів та осіб;
- 10) безпека рекламних, культурних, масових заходів, ділових зустрічей та переговорів;
- 11) протипожежна безпека;
- 12) екологічна безпека;
- 13) радіаційно-хімічна безпека;
- 14) конкурентна розвідка;
- 15) інформаційно-аналітична робота;
- 17) експертна перевірка механізму системи забезпечення.

Система безпеки суб'єктів господарювання може бути побудована на основі наступних принципів:

- 1) пріоритет заходів попередження. Зміст цього принципу полягає у своєчасному виявленні тенденцій та передумов, що сприяють розвитку загроз;
- 2) законність. Заходи безпеки суб'єктів господарювання розробляються на основі та в межах діючих правових актів;
- 3) комплексне застосування сил та коштів. Для забезпечення економічної безпеки використовуються всі наявні в розпорядженні суб'єктів господарювання ресурси та кошти;
- 4) координація та взаємодія ззовні та всередині суб'єктів господарювання. Тобто протидія загрозам здійснюється завдяки об'єднанню

зусиль усіх підрозділів та служб підприємств;

6) компетентність. Працівники повинні вирішувати питання безпеки на професіональному рівні;

7) економічна доцільність. Вартість фінансових витрат на забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання не повинна перевищувати оптимального рівня, при якому губиться економічний зміст їх застосування;

8) планова основа діяльності. Діяльність по забезпеченню безпеки повинна будуватися на основі комплексної програми забезпечення безпеки, підпрограм забезпечення безпеки по основним її видам та розроблених для їх виконання планів роботи підрозділів суб'єктів господарювання;

9) системність. Цей принцип припускає врахування усіх факторів, здійснюючих вплив на безпеку суб'єктів господарювання.

Забезпеченням безпеки суб'єктів господарювання повинні займатися дві групи суб'єктів (рисунок 1.5).

Рисунок 1.5 – Суб'єкти економічної безпеки суб'єктів господарювання

Серед існуючих засобів забезпечення безпеки суб'єктів господарювання можна виокремити наступні [66-67]:

1) технічні засоби. До них відносяться охоронно-пожежні системи, відео-радіоапаратура, засоби виявлення вибухових приладів, бронежилети, огороження тощо;

2) організаційні засоби. Створення спеціалізованих оргструктурних формувань, що забезпечують безпеку суб'єктів господарювання;

3) інформаційні засоби. Передусім це друкована і відеопродукція з питань збереження конфіденційної інформації. Крім цього, важлива інформація для прийняття рішень з питань економічної безпеки зберігається на комп'ютерах;

4) фінансові засоби. Без достатніх фінансових коштів не можливе функціонування системи економічної безпеки суб'єктів господарювання, питання лиш в тому, щоб використати їх цілеспрямовано та з високою віддачею;

5) правові засоби. Суб'єкти господарювання повинні у своїй діяльності керуватися не лише виданими вищестоящими органами влади законами та підзаконними актами, але й розробляти власні локальні правові акти з питань забезпечення економічної безпеки;

6) кадрові засоби. Суб'єкти господарювання повинні бути забезпечені кадрами, що займаються питаннями економічної безпеки;

7) інтелектуальні засоби. Залучення до роботи кваліфікованих спеціалістів, наукових робітників, що дозволяє модернізувати систему безпеки суб'єктів господарювання.

Одночасне впровадження усіх цих засобів неможливе. Воно проходить в кілька етапів.

I етап. Виділення фінансових коштів.

II етап. Формування кадрових і організаційних засобів.

III етап. Розробка системи правових засобів.

IV етап. Залучення технічних, інформаційних та інтелектуальних засобів.

Переведені з статичного в динамічний стан вищевказані засоби

перетворюються в методи забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання. Відповідно можна виділити технічні, інформаційні, фінансові, правові, інтелектуальні методи. Наведемо стислий перелік цих методів:

- технічні — спостереження, контроль, ідентифікація;
- інформаційні — складання характеристик на працівників, аналітичні матеріали конфіденційного характеру тощо;
- фінансові — матеріальне стимулювання працівників, що мають досягнення в забезпеченні економічної безпеки суб'єктів господарювання;
- правові — судовий захист законних прав і інтересів, сприяння діям правоохоронних органів;
- кадрові — підбір, навчання кадрів, що забезпечують безпеку суб'єктів господарювання;
- інтелектуальні — патентування, ноу-хау тощо.

Політика економічної безпеки суб'єктів господарювання — це загальні орієнтири для дій та прийняття рішень, які полегшують досягнення цілей. Для встановлення цих орієнтирів необхідно спершу сформулювати цілі забезпечення безпеки підприємств. Наприклад: зміцнення дисципліни праці і підвищення її продуктивності; захист законних прав та інтересів суб'єктів господарювання; зміцнення інтелектуального потенціалу суб'єктів господарювання; збереження та примноження власності; підвищення конкурентоздатності виробленої продукції; максимально повне інформаційне забезпечення діяльності суб'єктів господарювання та підвищення його ефективності; орієнтація на світові стандарти та лідерство в розробці й освоєнні нових технологій виробництва продукції; виконання виробничих програм; недопущення залежності від випадкових та нестійких ділових партнерів.

З врахуванням вищевикладеного можна визначити наступні загальні орієнтири для прийняття рішень, що полегшують досягнення цих цілей:

- збереження і нарощування ресурсного потенціалу;
- проведення комплексу превентивних заходів по підвищенню рівня

захищеності власності та персоналу суб'єктів господарювання;

— професіоналізм та спеціалізація персоналу суб'єктів господарювання;

— пріоритетність несилових методів попередження й нейтралізації загроз.

Для успішного виконання цієї політики необхідно реалізувати стратегію безпеки суб'єктів господарювання, під якою розуміється сукупність найбільш значимих рішень, спрямованих на забезпечення належного рівня безпеки функціонування суб'єктів господарювання.

Виділяють такі типи стратегій:

1) орієнтовані на усунення існуючих або попередження виникнення можливих загроз;

2) націлені на запобігання впливу існуючих чи можливих загроз на предмет безпеки;

3) спрямовані на відновлення (компенсацію) нанесеного збитку.

Два перших типи стратегій передбачають таку діяльність по забезпеченню економічної безпеки, в результаті якої не виникають загрози або створюється заслін її впливу. В третьому випадку виникає збиток, але він компенсується діями, передбаченими відповідною стратегією.

Висновки до розділу 1

Стабільність і успішність функціонування суб'єкта господарювання, досягнення його стратегічних цілей неможливе без належного рівня економічної безпеки, що і обумовило необхідність дослідження її сутнісно-змістовної характеристики. На основі проведеного аналізу наукових підходів до трактування поняття «економічна безпека» та розглянутих його істотних характеристик з'ясовано, що доцільно комплексно вивчати поняття «економічна безпека суб'єктів господарювання», як діяльності щодо формування стану захищеності економічних інтересів суб'єктів

господарювання та їхньої узгодженості з наявним потенціалом і заявленими цілями, що дає змогу протистояти різним негативним чинникам у процесі їх функціонування.

Визначено, що структура економічної безпеки суб'єктів господарювання виражається його забезпеченістю якісними ресурсами, їх оптимальними запасами з урахуванням можливих ризиків господарської діяльності.

Визначено ключові ризики суб'єктів господарювання в умовах війни, а саме посилення макроекономічної нестабільності, нестача фінансування, зниження попиту і втрата клієнтів, руйнування і втрата активів, посилення диспропорцій на регіональних ринках праці, енергодефіцит, розрив логістичних ланцюжків, ненадійність контрагентів, зниження ефективності керівництва, нестача кадрових фахівців і зниження лояльності персоналу.

Розкрито зміст системи економічної безпеки суб'єкта господарювання, що представляє комплекс організаційно-управлінських, режимних, технічних, профілактичних і пропагандистських заходів, спрямованих на якісну реалізацію захисту інтересів суб'єктів господарювання від зовнішніх і внутрішніх загроз.

2 Аналіз діяльності Харківської митниці

2.1 Аналіз основних показників роботи Харківської митниці

На даний час Харківська митниця як відокремлений підрозділ Державної митної служби України є спеціальним уповноваженим органом на здійснення митної справи в Харківській області, в тому числі здійснення митного контролю та митного оформлення, застосування механізмів тарифного і нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, справляння митних платежів, ведення митної статистики, обмін митною інформацією, ведення Української класифікації товарів зовнішньоекономічної діяльності, здійснення відповідно до закону державного контролю нехарчової продукції при її ввезенні на митну територію України, запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил та інших заходів.

Положення Митного кодексу України у ст. 449 передбачають, що дані митної статистики зовнішньої торгівлі використовуються органами державної влади для здійснення контролю за надходженням митних платежів до державного бюджету, валютного контролю, аналізу стану зовнішньої торгівлі України, її торговельного і платіжного балансів та економіки в цілому [3].

Наказ Державної фіскальної служби України № 952 від 30.11.2015 «Про затвердження Алгоритму формування даних митної статистики зовнішньої торгівлі України» [16] прийнятий на основі положення офіційного видання статистичного відділу ООН «Статистика міжнародної торгівлі товарами: концепція та визначення, 2010 рік» (ST/ESA/STAT/SER/M/52/Rev.3) та офіційного видання статистичного офісу ЄС «Статистика торгівлі товарами – посібник користувача» (№KS-BM-06-001-EN-N, 2006 рік), враховує усі товари, що додаються до матеріальних ресурсів України в результаті їх ввезення (статистичного імпорту) на митну територію України або відраховуються з них у результаті їх вивезення (статистичного експорту) за межі її митної території.

Дані Харківської митниці протягом 2019 – 2022 років можуть слугувати зрізом, що наочно вказує на коливання в світовій економіці загалом та економіці України зокрема, а також на певні проблеми у веденні статистичного обліку для відображення реальної картини діяльності суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (таблиця 2.1).

Таблиця 2.1 - Товарообіг експортно - імпорتنих операцій в зоні діяльності Харківської митниці протягом 2019-2022 років, тис. дол США

Показник	2019 рік	2020 рік	2021 рік (Слобожанська митниця + Харківська митниця)		2022 рік
Товарообіг всього, тис. дол США, в т.ч.:	3 301 095	4 110 562	4 354 610	2 239 707	638 946
				2 114 903	
експорт	1 127 221	1 767 552	1 715 421	965 103	268 960
				750 318	
імпорт	2 073 874	2 343 010	2 639 189	1 274 604	369 986
				1 364 585	

У графічному вигляді показники подані на рисунку 2.1.

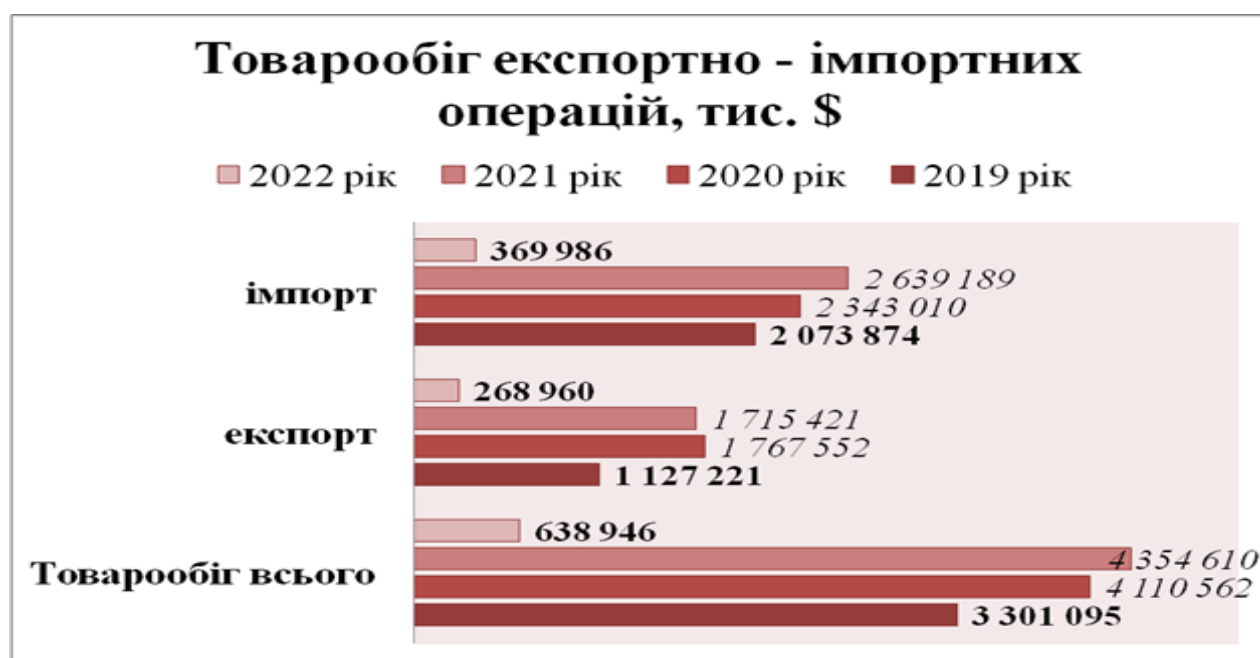

Рисунок 2.1 – Показники роботи Харківської митниці у 2019-2022 роках

Опираючись на статистичні дані експортно-імпортних операцій в зоні діяльності Харківської митниці протягом 2019-2021 року вбачається стале збільшення обсягів загального товарообороту, переважання імпортних операцій над експортними також незмінне та зростає пропорційно загальних показників. Однак дані щодо експортно-імпортних операцій не корелюються адекватно через зміни у території зони діяльності Харківської митниці. Протягом 2022 року відбувається різке падіння показників майже у 7 разів у порівнянні із аналогічним періодом 2021 року, що пояснюється вимушеним простоем Харківської митниці через перебування в зоні бойових дій.

Об'єктивні фактори, що суттєво вплинули на роботу Харківської митниці протягом 2019-2022 років можна відобразити схематично на рисунку 2.2.

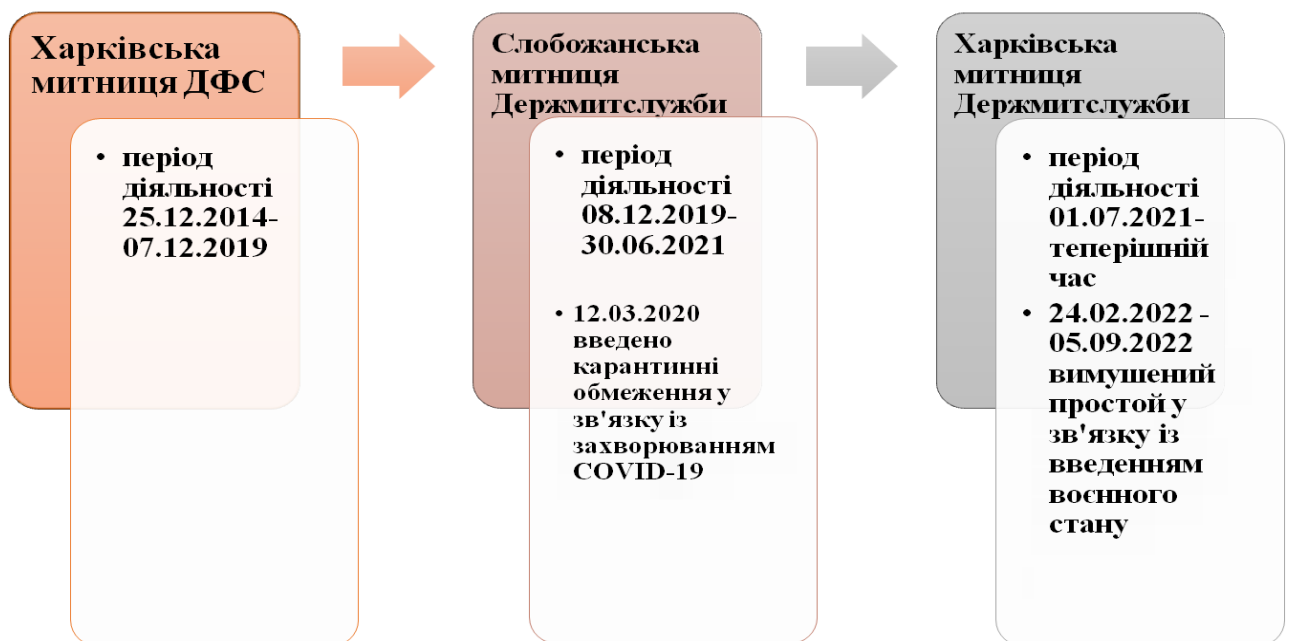

Рисунок 2.2 – Фактори, що вплинули на діяльність Харківської митниці

Постановою Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 № 311 «Про утворення територіальних органів Державної фіскальної служби та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України» [22] реорганізовані територіальні органи Міністерства доходів і зборів та утворено єдиного відомства, що здійснював податкову та митну політику в Україні.

Постановою Кабінету Міністрів України від 02.10.2019 № 858 «Про утворення територіальних органів Державної митної служби» [23] передбачено утворення територіальних органів Держмитслужби як юридичних осіб публічного права та реорганізацію деяких територіальних органів ДФС, зокрема Сумської та Харківської митниць ДФС шляхом їх приєднання до Слобожанської митниці Держмитслужби. Таким чином змінилася адміністративна територія, на якій здійснювалася митна справа – включала не тільки Харківську область, а й частину Сумської області.

Постановою Кабінету міністрів України від 30.09.2020 №895 «Деякі питання територіальних органів Державної митної служби» [24] територіальні органи Державної митної служби реорганізуються, наказом Державної митної служби України від 19.10.2020 №460 «Про утворення територіальних органів Державної митної служби України як відокремлених підрозділів» утворено Харківську та Сумську митниці як відокремлені підрозділи Державної митної служби України. Таким чином, зоною діяльності Харківської митниці знову стає Харківська область.

Частота і непослідовність оптимізаційних заходів свідчить про відсутність концептуального бачення у сфері державної митної справи. Модифікація центрального органу виконавчої влади завжди супроводжується зниженням його управлінської оперативності, виникнення організаційно обумовлених перерв, пріоритет внутрішньою орієнтованістю адміністрування, невизначеністю службового становища для особового складу і, як наслідок, його зниженою активністю.

Окремим вирішальним чинником, що впливає на роботу Харківської митниці можна визначити введення у березні 2020 року карантинних обмежень у зв'язку із захворюванням на COVID-19. Загальносвітові тенденції щодо падіння економічної активності, ускладнення логістики та зміна попиту суттєво не відбилися на показниках Харківської митниці.

На даний час Харківська митниця існує як відокремлений підрозділ Державної митної служби України. Підрозділи Харківської митниці виконують

завдання, визначені наказом Державної митної служби України № 370 від 27.05.2021 «Про затвердження розподілу основних завдань, які здійснюють структурні підрозділи митниці як відокремлені підрозділи Держмитслужби» [17].

В структур Харківської митниці створено відділ здійснення заходів торгівельної політики та сприяння захисту прав інтелектуальної власності у складі управління забезпечення митного контролю та оформлення, на який покладаються завдання щодо:

- вжиття заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час провадження зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів;
- забезпечення взаємодії з правовласниками, суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, правоохоронними та іншими державними органами з питань захисту прав інтелектуальної власності.

Відповідно до ст. 397 Митного кодексу України [3] до товарів, що підозрюються у порушенні прав інтелектуальної власності, митні органи застосовують такі заходи щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності:

- 1) призупинення митного оформлення товарів на підставі даних митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону, відповідно до статті 399 Митного кодексу України;
- 2) призупинення митного оформлення товарів за ініціативою митного органу відповідно до статті 400 Митного кодексу України;
- 3) знищення товарів, митне оформлення яких призупинено за підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності, відповідно до статті 401 Митного кодексу України;
- 4) призупинення митного оформлення та знищення невеликих партій товарів, що переміщуються (пересилаються) через митний кордон України у міжнародних поштових та експрес-відправленнях, відповідно до статті 401-1 Митного кодексу України;
- 5) зміна маркування на товарах та їх упаковці відповідно до статті 402 цього Кодексу.

2.2 Аналіз діяльності Харківської митниці із захисту прав інтелектуальної власності

З метою реалізації покладених завдань із захисту прав інтелектуальної власності Харківською митницею вживалися наступні заходи, передбачені ст. 397 Митного кодексу України [3] (таблиця 2.2).

Таблиця 2.2 – Заходи із захисту прав інтелектуальної власності, що вжиті Харківською митницею

Вжиті заходи відповідно до ст. 397 МКУ		2019 рік	2020 рік	2021 рік	2022 рік
Призупинення митного оформлення товарів	Всього призупинень	242	102	72	33
	Ст. 399 МКУ – призупинення митного оформлення товарів на підставі даних митного реєстру	240	102	19	20
	Ст. 400 МКУ – призупинення митного оформлення товарів за ініціативою митного органу	2	0	83	13
Стаття 401 МКУ – знищення товарів, митне оформлення яких призупинено за підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності		0	0	17	8
Всього заходів		242	102	89	41

Аналіз статистичних даних за період 2019-2020 рр. вказує на суттєві зміни в кількості та структурі заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності. Зокрема, спостерігається зменшення кількості проведених заходів (з 242 призупинень у 2019 році знизилася в 3 рази до 72 у 2021 році), а також збільшення заходів за щодо призупинення митного оформлення за ініціативою митниці та (з 2 призупинень у 2019 році до 83 у 2021 році), а також став використовуватися ефективно захід знищення товарів, митне оформлення яких призупинено за підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності, у

відповідності до ст. 401 Митного кодексу України. Під час аналізу періоду 2022 року необхідно враховувати перебування Харківської митниці у стані вимушеного простою майже 9 місяців, однак загальна тенденція прослідковується в період активної роботи.

Основним чинником, що вплинули на показники стали зміни в Митний кодекс України, що було внесено законом України "Про внесення змін до Митного кодексу України щодо захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України" від 17.10.2019 р. № 202-IX (набрав чинності 14.07.2019) [11]. Необхідно зауважити на наступні положенні, що вплинули на підходи в протидії порушень прав інтелектуальної власності.

По-перше, викладено у новій редакції поняття «контрафактні товари» та «піратські товари».

До контрафактних товарів віднесено:

а) товари, що є предметами порушення прав інтелектуальної власності на торговельну марку в Україні, на яких без дозволу міститься позначення, тотожне із охоронюваною в Україні торговельною маркою стосовно одного й того самого виду товарів, або яке є схожим настільки, що його можна сплутати з такою торговельною маркою;

б) товари, що є предметами порушення прав інтелектуальної власності на географічне зазначення в Україні й містять назву чи термін або описуються за допомогою назви чи терміна, які захищені таким географічним зазначенням;

в) будь-яка упаковка, етикетка, наліпка, брошура, інструкція з експлуатації, гарантія чи інший документ такого типу, навіть якщо вони представлені окремо, які є предметами порушення прав інтелектуальної власності на торговельну марку або географічне зазначення, які містять позначення, назву або термін, тотожні із охоронюваною в Україні торговельною маркою чи географічним зазначенням, або які є схожими настільки, що їх можна сплутати з такою торговельною маркою чи географічним зазначенням, та які можуть використовуватися стосовно одного й того самого виду товарів, щодо якого охороняється торговельна марка в Україні чи географічне зазначення.

До піратських товарів - товари, що є предметами порушення авторського права та/або суміжних прав або права інтелектуальної власності на зареєстрований промисловий зразок в Україні та які являють собою або містять копії, зроблені без згоди правовласника авторського права і суміжних прав або права інтелектуальної власності на промисловий зразок чи особи, уповноваженої таким правовласником у країні виробництва

По друге, зміни щодо оригінальних товарів. Митниця не застосовуватиме заходи щодо оригінальних товарів, які виготовлені за згодою правовласника або товарів, виготовлених особою, уповноваженою правовласником, навіть у випадку перевищення обумовленої кількості товарів.

По третє, спрощення порядку знищення товарів. В разі призупинення митного оформлення товарів за підозрою в порушенні прав інтелектуальної власності, правовласник має право ініціювати процедуру знищення товарів. Декларант у встановлені строки або має погодитись зі знищенням товарів, або подати заперечення проти такого знищення. Своєчасне неподання заперечення проти знищення вважається наданням згоди на знищення товарів. Якщо власник товару відмовляється розміщувати такі товари у митний режим знищення або руйнування після того, як митниці було надано згоду на знищення або не подано заперечення проти їх руйнування, правовласник вважається уповноваженим власником товарів на розміщення таких товарів у режим знищення або руйнування.

По четверте, знищення невеликих партій товарів. За ініціативою правовласника, можуть знищуватись невеликі партії товару у міжнародних поштових та експрес-відправленнях (до 3 одиниць за кожною товарною підкатегорією згідно Українського класифікатору товарів зовнішньоекономічної діяльності (УКДЗЕТ), або загальною вагою до 2 кг) в разі наявності підозри, що такі товари можуть бути контрафактними або піратськими. Декларант або надає згоду на знищення, або має подати заперечення проти знищення. Своєчасне неподання заперечення проти знищення вважається наданням згоди на знищення товарів.

Графічне відображення добре ілюструє структурні зміни в напрямку

заходів щодо протидії порушенням прав інтелектуальної власності (рисунок 2.3).

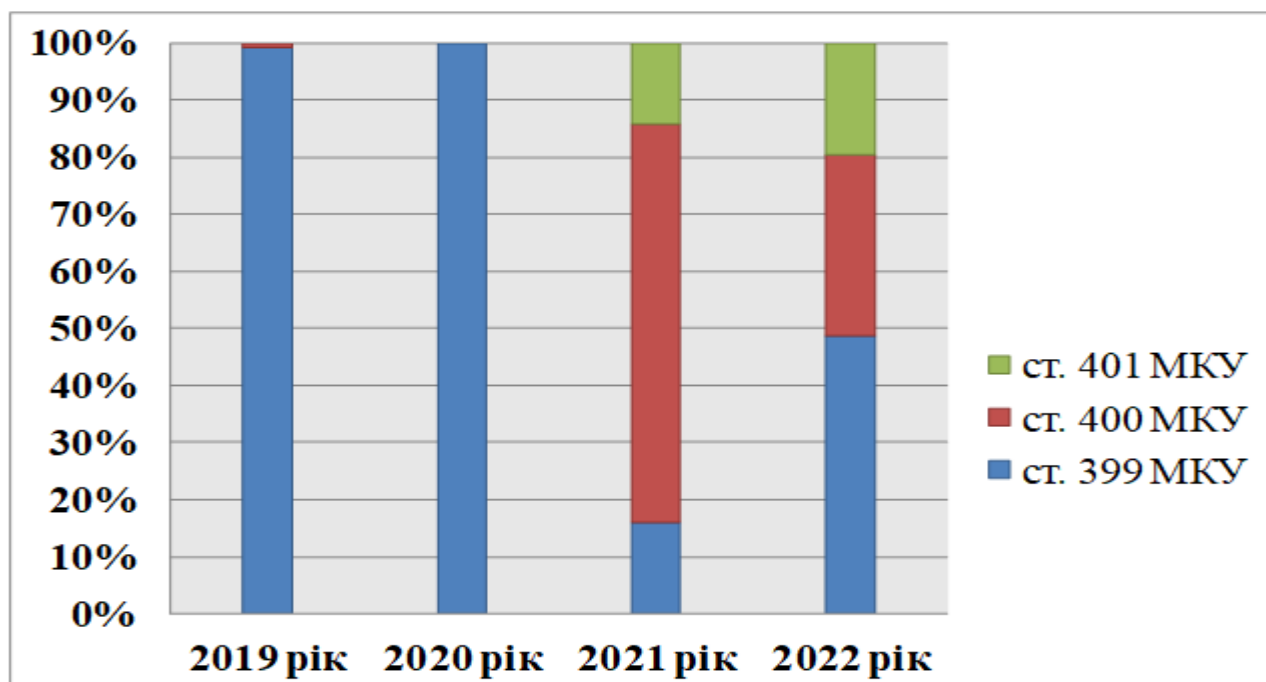

Рисунок 2.3 - Заходи щодо захисту прав інтелектуальної власності Харківської митниці

Також утворений спеціалізований підрозділ в напрямку боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил – Управління протидії контрабанді та порушенням митних правил Харківської митниці, що виконує завдання, визначені наказом Державної митної служби України № 370 від 27.05.2021 «Про затвердження розподілу основних завдань, які здійснюють структурні підрозділи митниці» [17]:

1) здійснення аналітично-пошукової роботи, спрямованої на виявлення способів і механізмів переміщення товарів і транспортних засобів комерційного призначення з порушенням законодавства України з питань митної справи, виявлення ризиків та механізмів ухилення від питань митної справи, виявлення ризиків та механізмів ухилення від оподаткування;

2) виявлення причин та умов, що призвели до вчинення контрабанди та інших правопорушень у сфері митної справи, проведення спеціальних заходів, операцій із запобігання, виявлення та припинення незаконного переміщення товарів, транспортних засобів комерційного призначення, культурних

цінностей, зброї та боєприпасів, отруйних, сильнодіючих, радіоактивних або вибухових речовин, спеціальних засобів негласного отримання інформації, наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, фальсифікованих лікарських засобів та інших предметів правопорушень;

3) порушення справ про порушення митних правил та здійснення в них провадження, підтримання позиції митниці щодо притягнення до адміністративної відповідальності особи, яка вчинила правопорушення, під час розгляду справи про порушення митних правил судом;

4) здійснення взаємодії з митними та іншими уповноваженими органами іноземних держав із застосуванням механізму взаємної адміністративної допомоги.

Аналіз діяльності Харківської митниці у сфері боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями подано у таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 - Показники Харківської митниці щодо боротьби з контрабандою та митними правопорушеннями протягом 2019-2022 рр.

Стаття МКУ	2019 рік		2020 рік		2021 рік		2022 рік	
	Кільк.	Сума (тис. грн)	Кільк.	Сума (тис. грн)	Кільк.	Сума (тис. грн)	Кільк.	Сума (тис. грн)
468	1		0		0		0	
469	30		47		364		19	
470	2141	2 971	388	6 184	66	0	19	0
471	37	397	42	1 870	60	6 655	3	1
472	58	551	51	1 606	57	3 359	7	160
473	0	0	6	43	0	0	0	0
474	0		0		1		0	
475	4		6		4		0	
476	0	0	1	1	0	0	3	46
478	1		1		1		0	
479	1		1		0		0	
480	27		6		8		0	
481	324	732	243	4 470	167	1 531	20	0
482	6	3 864	21	5 761	9	1 203	0	0
483	114	4 687	155	18 319	89	33 710	14	26 910
484	6	1 014	5	799	1	31	0	0
485	100		76		64		16	
Всього	2 810	21 670	1 049	39 053	891	46 490	355	27118

Показники роботи відображають стабільне зменшення показників кількості порушених справ про порушення митних правил та збільшення показників щодо вартості предметів правопорушення. Найбільш суттєве зменшення кількості складених протоколів про порушення митних правил спостерігалось у 2020 році у порівнянні із 2019 роком – зменшення кількості протоколів відбулося відразу на 63 % (рисунок 2.4).

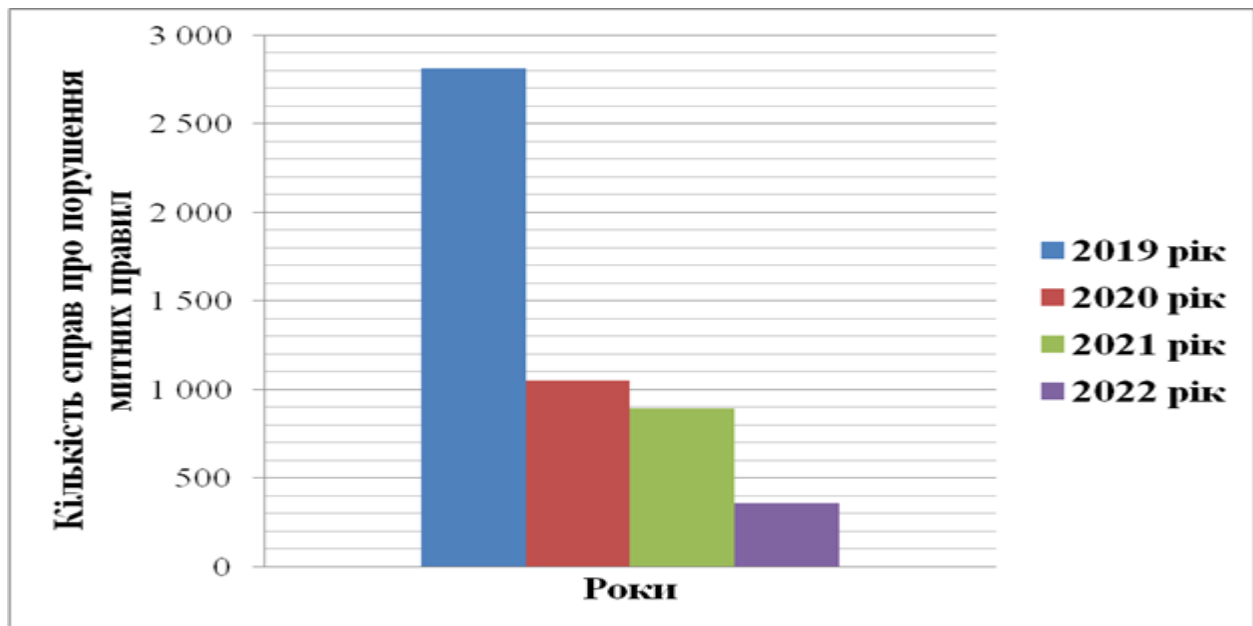

Рисунок 2.4 – Динаміка кількості справ про порушення митних правил за 2019-2022 роки

Пояснити коливання у показниках стану боротьби із митними правопорушеннями можна наступними чинниками:

- зміни у митному та податковому законодавстві щодо надали право пільгового митного оформлення транспортних засобів особистого користування, ввезених в режимі транзиту та тимчасового ввезення;
- зміни у митному законодавстві щодо притягнення до адміністративної відповідальності за порушення строку транзиту та тимчасового ввезення транспортних засобів особистого користування (викладено у новій редакції ст. 470, 481 Митного кодексу України [3], а також звільнено від притягнення до адміністративної відповідальності за вказані

правопорушення за умови декларування транспортних засобів в режим імпорту та сплати добровільного внеску) ;

- карантинними обмеженнями (закриття окремих пунктів пропуску, обмеження руху для пасажирів у діючих пунктах пропуску, зменшення об'ємів вантажопотоків) у зв'язку із поширенням вірусу COVID-19.

- значний період простою у роботі Харківської митниці відповідно до наказу Державної митної служби України № 113 від 24.02.2022 у зв'язку з введенням в Україні воєнного стану.

Митним кодексом України у ст. 476 Митного кодексу України [3] передбачено окремий склад правопорушення - ввезення на митну територію України або вивезення за межі цієї території товарів, призначених для виробничої або іншої підприємницької діяльності, з порушенням охоронюваних законом прав інтелектуальної власності. Вказані правопорушення тягнуть за собою накладення штрафу в розмірі однієї тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян з конфіскацією товарів, що переміщуються з порушенням права інтелектуальної власності. Однак, загальна практика Державної митної служби України та Харківської митниці вказує на невелику кількість справ про порушення митних правил, порушених за ст. 476 Митного кодексу України [3]. Так, Харківською митницею було складено 1 протокол про порушення митних правил у 2020 році та 3 протоколи про порушення митних правил протягом 2022 року. Показники відображають загальні принципи вжиття заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності, а саме ініціативність самого правовласника та його зацікавленість у реалізації заходів.

Призупинення митного оформлення за підозрою у порушенні прав інтелектуальної власності передбачає ряд заходів щодо досудового врегулювання питання (наприклад, товари можуть бути знищені під митним контролем без необхідності встановлення порушення прав інтелектуальної власності) або власник об'єкта права інтелектуальної власності може в будь-який момент відмовитися від претензій до власника товару (наприклад,

домовитися із ним у приватному порядку щодо компенсації або вважати, що подальші фінансові витрати не виправдані). Судова перспектива у справах про порушення митних правил за ознаками ст. 476 Митного кодексу України залежить від власника об'єкта прав ІВ, що здійснить експертизу та встановить наявність порушення його права.

Слід зауважити, що виявлення фактів порушення охоронюваних законом прав інтелектуальної власності можливе під час вжиття аналітично-пошукової роботи та складання протоколів про порушення митних правил за іншими статтями Митного кодексу України.

Наприклад, протягом 2020 року посадовими особами Харківської митниці спільно із правоохоронними органами проводилися узгоджені заходи щодо виявлення шляхів потрапляння контрафактної продукції на митну територію України, в тому числі посилений контроль міжнародних експрес-відправлень, що надходили на адресу громадян України. За результатами було складено 6 протоколів про порушення митних правил за ознаками ст. 473 Митного кодексу України за фактами переміщення контрафактного товару - взуття із маркуванням «Nike» «Adidas», за результатами розгляду вказаних справ всі товари були конфісковані в дохід держави. Товари доставлялися із Китаю та були придбані на маркет-плейсах. Інший приклад заходів – робота оперативних груп щодо перевірки правомірності обрання «зеленого коридору» під час проходження митного контролю пасажирів авіарейсів аеропорту «Харків». Так, за результатами вибіркового заходу було складено 9 протоколів про порушення митних правил на суму понад 500 тис. грн за ознаками ст. 471 Митного кодексу України, де предметами виступав одяг із маркуванням загальновідомих брендів. Порушення фіксувалися через недостовірність декларування вартості вказаних предметів, однак в ході перевірочних заходів направлялася інформація власникам прав інтелектуальної власності цих брендів.

Протягом 2021 року за результатами перевірки пасажирів авіарейсів виявлено 36 порушень умов проходження «зеленого коридору» під час переміщення товару – одяг та взуття на загальну суму 2 млн. 011 тис. грн., за

кожним фактом було складено протоколи про порушення митних правил за ознаками ст. 471 Митного кодексу України, однак більшість одягу мала маркування відомих брендів «Nike», «Karl Lagerfeld», «Tommy Hilfiger» та інш. Товари переміщувалися у багажі громадян, що здійснювали регулярні перельоти сполученням «Стамбул-Харків». Інформація щодо можливого порушення прав інтелектуальної власності направлялася відповідним правовласникам.

Протягом 2022 року було складено 3 протоколи про порушення митних правил за ознаками ст. 476 Митного кодексу України, де предметами виступав одяг із написами «Adidas» та «Reebok» на загальну суму 46 тис. грн. Однак зауважимо, що факт затримання відбувся ще у 2021 році під час перевірок дотримання законодавства в пункті авіаційного сполучення аеропорту «Харків», складанню протоколів про порушення митних правил за ознаками ст. 476 Митного кодексу України передував тривалий час спілкування із представниками правовласників та проведення експертиз щодо наявності порушень прав на об'єкти прав інтелектуальної власності.

На даний час поширений спосіб переміщення товарів із порушенням прав інтелектуальної власності громадянами у власному багажі невеликими партіями під виглядом особистих речей авіаційним сполученням в зоні діяльності Харківської митниці неможливий на час військового стану, однак перевірка в подальшому для співробітників митниці буде ускладненою. Законом України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо адміністративної відповідальності громадян за порушення митних правил» від 16.02.2022 року № 2058-IX ст. 471 Митного кодексу України [3] було викладено у новій редакції, що не передбачає застосування конфіскації за порушення, вчинені за ч.ч. 1, 2 цієї статті. Таким чином, предмети правопорушення вилучатися в порядку ст. 511 ч.1 Митного кодексу України у разі виявлення правопорушення не будуть, доступу до об'єктів з метою подальшого проведення перевірки щодо можливого порушення прав інтелектуальної власності відсутній.

Окремої уваги потребує тема подальшого розпорядження товарами, що були конфісковані у зв'язку із порушеннями прав інтелектуальної власності. Відповідно до ч.2 ст. 243 Митного кодексу України товари, транспортні засоби, зазначені у п. 3 ст. 461 Митного кодексу України, конфісковані за рішенням суду, підлягають реалізації, а у випадках, передбачених законодавством, - безоплатній передачі у володіння і користування або переробці, утилізації чи знищенню у строки, встановлені законодавством для виконання судових рішень. Таким чином, конфісковані товари у справах за ознаками ст. 476 Митного кодексу України [3] можуть бути реалізовані органами Державної виконавчої служби України та потрапити у вільний обіг на території України.

2.3 Аналіз ефективності роботи Харківської митниці

З метою оцінки якості роботи Держмитслужби було прийнято Показники комплексної оцінки митниць Держмитслужби та Методики розрахунку Показників комплексної оцінки митниць Держмитслужби, затверджені наказом Держмитслужби від 11.09.2020 № 382 [28], відповідно до якої здійснювалася оцінка в період III кварталу 2020 року до III кварталу 2023 року.

За основу прийнято 13 цільових значень показників комплексної оцінки:

- 1) виконання індикативних показників надходжень до Держбюджету;
- 2) забезпечення ефективної діяльності в частині запобігання та протидії порушенням митних правил;
- 3) забезпечення ритмічності пропуску транспортних засобів у пунктах пропуску для автомобільного сполучення на смугах руху «червоний коридор»;
- 4) забезпечення пропорційності заходів із сприяння торгівлі та заходів з митного контролю;
- 5) здійснення ефективного митного контролю за правильністю декларування країни походження товару;
- 6) забезпечення здійснення ефективного митного контролю за

правильністю декларування коду товару згідно з УКТЗЕД;

7) забезпечення здійснення ефективного контролю за напрямом захисту прав інтелектуальної власності;

8) здійснення ефективного контролю за результатами застосування АСУР;

9) прискорення проведення митних формальностей;

10) забезпечення високого рівня задоволеності роботою органу;

11) забезпечення ефективності митного контролю з використанням технічних систем митного контролю.

12) забезпечення ефективного контролю за правильністю визначення митної вартості товарів митниці Держмитслужби;

13) Ефективне проведення документальних перевірок щодо наповнення Держаного бюджету України.

Для розрахунку визначення ефективності досягнення цілі ефективної діяльності в заходів сприяння у захисті правам інтелектуальної власності розроблено методику, що подана в таблиці 2.4.

Таблиця 2.4 - Методика розрахунку показника «Ефективність роботи митних органів за напрямом захисту прав інтелектуальної власності»

Елементи методики	Характеристика
1	2
Ціль	Забезпечення здійснення ефективного контролю за напрямом захисту прав інтелектуальної власності
Показник	Показник ефективності роботи митних органів за напрямом захисту прав інтелектуальної власності
Формула розрахунку	$KPI_{IPR} = \frac{ЗМО_{ЕФЕКТ}}{ЗМО_{ЗАГАЛЬНІ} \times K_{ПМП} \times K_{СУД} \times K_{ЗНИЩЕННЯ} \times K_{ПЕРЕМАРКУВАННЯ} \times K_{ГРОМАДЯНИ} \times K_{ЕЕ} \times K_{ВП}}$
Показники	ЗМО _{ЕФЕКТ} –кількість призупинень митного оформлення товарів, щодо яких правовласником підтверджено порушення прав інтелектуальної власності (далі – ПІВ) та вжито відповідних заходів реагування (судовий позов, знищення тощо) за період;

Продовження таблиці 2.4

1	2
	ЗМО_{ЗАГАЛЬНІ} – загальна кількість призупинень митного оформлення за підозрою у порушенні ПІВ за період; К_{ПМП} – коефіцієнт застосовується у разі наявності протоколів про ПМП у звітному період щодо товарів, що підозрюються в порушенні ПІВ. За відсутності протоколів – 1; 1 протокол – 1,25; від 2 до 5 – 1,5; від 5 до 10 – 1,75; 10 й більше протоколів – 2; К_{СУД} - коефіцієнт застосовується у разі подання правовласником позову до суду або прийняття судом рішення на користь митниці за протоколом про ПМП. За відсутності позовів та судових рішень – 1; за наявності 1 позову або рішення за протоколом про ПМП – 1,25; від 2 до 5 – 1,5; від 5 до 10 – 2; К_{ЗНИЩЕННЯ} - коефіцієнт застосовується у разі знищення у звітному періоді товарів, що підозрюються в порушенні ПІВ. За відсутності знищень – 1; з рішенням суду – 1,2; у досудовому порядку – 1,5; більше 5 до 10 – 1,75; 10 й більше – 2; К_{ПЕРЕМАРКУВАННЯ} - коефіцієнт застосовується у разі перемаркування у звітному періоді товарів, що підозрюються в порушенні ПІВ. За відсутності перемаркувань – 1; з рішенням суду – 1,2; у досудовому порядку – 1,5; К_{ГРОМАДЯНИ} - коефіцієнт застосовується у разі виявлення у звітному періоді товарів, що підозрюються в порушенні ПІВ та переміщувалися громадянами. За відсутності виявлення – 1; за наявності – 1,2; до 5 – 1,5; 6 та більше – 1,75; К_{ЕЕ} - коефіцієнт застосовується у разі виявлення та затримання митницею пропуску товарів, що підозрюються в порушенні ПІВ, при переміщенні таких товарів у внутрішню митницю за документом контролю доставки. За відсутності затримань – 1; за наявності 1– 1,25; 2 й більше – 1,5; К_{ВП} - коефіцієнт застосовується у разі виявлення у звітному періоді товарів, що підозрюються в порушенні ПІВ, щодо яких правовласник підтверджує порушення ПІВ, але відмовляється вживати заходів реагування. За відсутності виявлення – 1; за наявності– 1,2.
Цільове значення	Показник ефективності роботи митних органів за напрямом захисту прав інтелектуальної власності: оцінка «задовільно» - показник від 1,5 до 2; оцінка «добре» - показник від 2 до 2,5; оцінка «дуже добре» - показник вище 2,5.
Періодичність контролю	щоквартально

Проведемо оцінку ефективності діяльності в частині захисту прав інтелектуальної власності щоквартально, розглянемо відповідність вказаних критеріїв реальному стану справ на прикладі 2021 року (таблицях 2.5 та 2.6)

Таблиця 2.5 - Показники ефективності Харківської митниці

Показник	I квартал 2021 року	II квартал 2021 року	III квартал 2021 року	IV квартал 2021 року
ЗМО _{ЕФЕКТ}	1	8	21	15
ЗМО _{ЗАГАЛЬНІ}	2	16	26	28
К _{ПМП}	1	1	1	1
К _{суд}	1,5	1,25	1	1
К _{знищення}	1	1	1,75	1,75
К _{ПЕРЕМАРКУВАННЯ}	1	1	1	1
К _{ГРОМАДЯНИ}	1	1,5	1,75	1,5
К _{ЕЕ}	1	1	1	1
К _{ВП}	1,2	1,2	1	1,2
КРІ _{IPR}	0,9	1,125	2,5	1,7
Оцінка	-	-	добре	задовільно

Розрахуємо показник ефективності Харківської митниці за III квартал 2021 року (таблиця 2.6).

Таблиця 2.6 - Ефективність Харківської митниці за III квартал 2021 року

Показник	Формула розрахунку	Примітка*
Ефективність роботи митних органів за напрямком захисту прав інтелектуальної власності	$КРІ_{IPR} = \frac{ЗМО_{ЕФЕКТ}}{ЗМО_{ЗАГАЛЬНІ} \times К_{ПМП} \times К_{суд} \times К_{знищення} \times К_{ПЕРЕМАРКУВАННЯ} \times К_{ГРОМАДЯНИ} \times К_{ЕЕ} \times К_{ВП}}$	За звітний період було прийнято 26 рішень про призупинення митного оформлення товарів, що підозрюються у порушенні прав інтелектуальної власності. За п'ятьма рішеннями про призупинення митного оформлення (торговельні марки «YSL», «YvesSaintLaurent», «Calvin Klein») правовласник не поінформував митницю про бажання захищати права інтелектуальної власності та не звернувся до митниці із заявою про сприяння, як передбачено частиною статті 400 Митного кодексу України, тому, за відсутності ознак порушення митних правил, митне оформлення товарів було поновлено. За всіма іншими рішеннями про призупинення митного оформлення товарів (21 рішення) правовласниками підтверджено факти порушення прав інтелектуальної власності щодо торговельних марок «LACOSTE», «BVLGARI», «GUCCI», «MONCLER», «TOMMY HILFIGER» згідно із якими здійснюються заходи щодо поміщення товарів, митне оформлення яких було призупинено, у митний режим знищення або руйнування товарів. Значення КРІ_{IPR} ефективності роботи митниці за напрямком захисту прав інтелектуальної власності дорівнює 2,5, що відповідає цільовому значенню - оцінка «добре».
	Розрахунок $КРІ_{IPR} = \frac{21}{26 \times 1 \times 1 \times 1,75 \times 1 \times 1,75 \times 1 \times 1} = 2,5$	

Протягом 2020-2022 років цільовий показник «Ефективність роботи митних органів за напрямом захисту прав інтелектуальної власності» суттєво коливався та не майже не досягав високих відміток, що пояснюється рядом причин об'єктивного та суб'єктивного характеру:

1) недосконалість правового регулювання заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності, наприклад, не можуть звертатися до митних органів за захистом прав власності дистриб'ютори;

2) ускладнено виявлення порушення прав інтелектуальної власності під час аналізу митних декларацій через відсутність на законодавчому рівні обов'язку декларанта вносити в гр. 31 відомостей, що дозволяють визначити наявність об'єктів права інтелектуальної власності, фактично пошук здійснюється в ручному режимі та через аналіз товаросупровідних документів;

3) відсутність програмно-інформаційного комплексу інтегрованого до АСМО «Інспектор», що б дозволило здійснювати фіксацію проходження документів під час вжиття заходів захисту об'єктів прав інтелектуальної власності (ІВ) та здійснювати обмін повідомленнями між митними органами та власниками прав ІВ;

4) складність в обліку заходів щодо об'єктів прав ІВ, оскільки одиниця товару може мати декілька об'єктів прав ІВ (наприклад, кросівки відомих торгових марок можуть патентувати логотип марки, форму виробу, назву тощо), а також складність виявлення об'єктів прав ІВ на нехарактерних предметах (наприклад, виготовлення кросівок у колаборації із виробником автомобілів, таким чином на кросівках може відображатися їх запатентована назва);

5) правовласники часто не бачать доцільності (фінансово або для репутації) у застосуванні заходів захисту прав інтелектуальної власності, тому не подають заяви для реєстрації своїх об'єктів до Митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону;

6) правовласники не оновлюють дані в Митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону;

7) правовласники не відповідають на повідомлення щодо можливих порушень їх права інтелектуальної власності.

Наказом № 451 від 01.09.2023 «Про оцінювання ефективності виконання завдань та функцій митницями» [21] введено оновлені показники оцінки ефективності діяльності митних органів, в тому числі в напрямку захисту прав інтелектуальної власності.

Методика розрахунку показника «Ефективність роботи митниць у напрямку сприяння захисту прав інтелектуальної власності» подано у таблиці 2.7.

Таблиця 2.7 - Методика розрахунку показника «Ефективність роботи митниць у напрямку сприяння захисту прав інтелектуальної власності»

Елемент методики	Характеристика
1	2
Ціль	Здійснення ефективного контролю за напрямом захисту прав інтелектуальної власності
Формула розрахунку	$KPI_{IPR} = БП + ДП + ІП - ВП$
БП – базові показники	Кількість призупинень митного оформлення товарів (на підставі митного реєстру), щодо яких правовласником підтверджено висновок митниці, що товари є такими, які підозрюються у порушенні ПІВ; 2 бали за кожне призупинення
	Кількість призупинень митного оформлення товарів (за ініціативою митного органу), щодо яких правовласником підтверджено висновок митниці, що товари є такими, які підозрюються у порушенні ПІВ; 3 бали за кожне призупинення
	Кількість товарів, митне оформлення яких призупинено перевищує 1000 од., та щодо яких правовласником підтверджено висновок митниці, що товари є такими, які підозрюються у порушенні ПІВ; 5 балів за кожне призупинення
	Кількість товарів, митне оформлення яких призупинено перевищує 5000 од., та щодо яких правовласником підтверджено висновок митниці, що товари є такими, які підозрюються у порушенні ПІВ; 10 балів за кожне призупинення
ДП – додаткові показники	Кількість випадків, коли за результатами призупинення митного оформлення товарів застосовано процедуру знищення товарів (ст. 401 МКУ); 1 бал за кожний випадок
	Кількість випадків, коли за результатами призупинення митного оформлення товарів застосовано процедуру знищення невеликих партій товарів (ст. 401-1 МКУ); 2 бали за кожний випадок

Продовження таблиці 2.7

1	2
	Кількість випадків, коли за результатами призупинення митного оформлення товарів застосовано процедуру зміни маркування на товарах та їх упаковці (ст. 402 МКУ); 1 бал за кожний випадок
	Кількість випадків, коли за результатами призупинення митного оформлення товарів складено протокол про ПМП щодо товарів, які підозрюються у порушенні ПІВ; 1 бал за кожний випадок
	Кількість випадків, коли за результатами призупинення митного оформлення товарів правовласник звернувся до суду з метою забезпечення захисту ПІВ; 1 бал за кожний випадок
	Кількість випадків, коли за результатами призупинення митного оформлення товарів правовласником надано ухвалу суду про забезпечення позову щодо заборону вчинення певних дій або ухвалу суду про заборону вчинення певних дій у справі про ПІВ або інше рішення з цього питання, винесене (прийняте) іншими уповноваженими державними органами; 1 бал за кожний випадок
	Кількість випадків, коли правовласник після призупинення митного оформлення товарів у встановлений строк не здійснив відповідні заходи або дії, передбачені законодавством, але товари, що підозрюються у порушенні ПІВ, були знищені після їх митного оформлення; 1 бал за кожний випадок
	Кількість випадків взяття проб (зразків) товарів, щодо яких прийнято рішення про призупинення митного оформлення, відповідно до вимог частини 12 статті 399 МКУ; 1 бал за кожний випадок
	Кількість випадків організації дострокового випуску товарів, митне оформлення яких призупинено за підозрою у порушенні ПІВ (ст. 400-1 МКУ); 1 бал за кожний випадок
ІІІ – ініціативні показники	Кількість пропозицій щодо розробки відповідного профіля ризику або формування переліку індикаторів ризику, наданих Держмитслужбі та впроваджених у систему управління ризиками; 10 балів за за пропозицію
	Кількість листів-інформувань, направлених до Держмитслужби, про недотримання правовласниками передбачених законодавством обов’язків щодо актуалізації даних митного реєстру, забезпечення повноти та достовірності інформації, а також систематичного ненадання відповідей на повідомлення митниць, наявності у правовласника невідшкодованих витрат, пов’язаних із зберіганням товарів на складі митниці; 1 бал кожний випадок інформування
ВП – від’ємні показники	Співвідношення кількості призупинень митного оформлення за результатами яких правовласник підтвердив, що товари є оригінальними, до загальної кількості призупинень митного оформлення, становить в межах від 10 % до 20 %; мінус 7 балів за звітний період
	Співвідношення кількості призупинень митного оформлення за результатами яких правовласник підтвердив, що товари є оригінальними, до загальної кількості призупинень митного оформлення, становить в межах від 20 % до 40 % ; мінус 15 балів за звітний період
	Співвідношення кількості призупинень митного оформлення за результатами яких правовласник підтвердив, що товари є оригінальними, до загальної кількості призупинень митного оформлення, становить в межах 40 % або більше; мінус 30 балів за звітний період

Продовження таблиці 2.7

1	2
	Кількість випадків, коли правовласник не підтвердив висновок митниці, що товари є такими, які підозрюються у порушенні ПІВ, та повідомив, що такі товари не містять об'єкта ПІВ; мінус 1 бал за кожний випадок
Періодичність контролю	Щокварталу, оцінюванню підлягають також результати роботи за півріччя, три квартали та рік

Особливості оцінювання з врахуванням специфіки роботи митниць подано в таблиці 2.8.

Таблиця 2.8 - Шкала оцінювання ефективності роботи митниць

Оцінка	Кількість балів (перша група митниць)	Кількість балів (друга група митниць)
«відмінно»	більше 100	більше 50
«добре»	70-100	30-50
«задовільно»	40-70	10-30
«незадовільно»	менше 40 або від'ємне значення	менше 10 або від'ємне значення

Зважаючи на умови роботи в методиці митриці розділено на дві групи. Перша група: Київська, Одеська, Львівська, Волинська, Чернівецька, Закарпатська. Друга група митниць: Дніпровська, Харківська, Вінницька, Донецька, Енергетична, Житомирська, Запорізька, Івано-Франківська, Кропивницька, Луганська, Миколаївська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Митниця в Херсонській області, Автономній Республіці Крим і м. Севастополі, Хмельницька, Черкаська, Чернігівська.

Показники розподілені на базові, додаткові, ініціативні та від'ємні, а митниці поділені на 2 групи (з огляду на військовий стан навантаження та обсяг експортно-імпортних операцій розподілений нерівномірно за територією України).

Наприклад, розрахуємо показник ефективності Харківської митниці

протягом III кварталу 2023 року та трьох кварталів 2023 року (таблиця 2.9).

Таблиця 2.9 - Ефективність роботи митних органів за напрямком захисту прав інтелектуальної власності

Показник	Формула розрахунку	Примітка*
Ефективність роботи митних органів за напрямком захисту прав інтелектуальної власності	$KPI_{IPR} =$ $БП + ДП + ІП - ВП$	<u>Розрахунок за III квартал 2023 року</u> $KPI_{IPR} = 0+13+0-0 = 13$ В третьому кварталі 2023 року опрацьовано 7 випадків підозри у порушенні прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через МКУ (за якими складено протоколи про порушення митних правил за ст. 471 МКУ та є рішення суду про повернення товарів власникам). Представникам правовласників направлено листи, стосовно наявності ознак порушення прав інтелектуальної власності. Компанії вважають порушенням використання зазначених торговельних марок та просять вжити всіх заходів щодо знищення контрафактних товарів. 6 випадків переміщення товарів в міжнародних єспрес-відправленнях (п.2.2 $6 \times 2 = 12$ (за кожний випадок 2 бали) 1 випадок переміщення товарів громадянином (п.2.1 $1 \times 1 = 1$ (за кожний випадок 1 бал) Показник для другою групи митниць відповідає показнику «задовільно» <u>Розрахунок за три квартали 2023 року</u> $KPI_{IPR} = 0+17+0-0 = 17$ За період відбулося 4 знищення, опрацьовано 7 випадків підозри у порушенні прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через МКУ (за якими складено протоколи про порушення митних правил за ст.471 МКУ та є рішення суду про повернення товарів власникам). Представникам правовласників торговельних марок направлено листи, стосовно наявності ознак порушення прав інтелектуальної власності. Компанії вважають порушенням використання зазначенх торговельних марок та просять вжити всіх заходів щодо знищення контрафактних товарів 6 випадків переміщення товарів в міжнародних єспрес-відправленнях (п.2.2 $6 \times 2 = 12$ (за кожний випадок 2 бали) 4 знищення (за результатами призупинень у 2022 році), 1 випадок переміщення товарів громадянином (п.2.1 $5 \times 1 = 5$ (за кожний випадок 1 бал) Показник для другою групи митниць відповідає показнику «задовільно»

Наявність ініціативних показників, зокрема інформування про недотримання правовласниками передбачених законодавством обов'язків щодо актуалізації даних митного реєстру, забезпечення повноти та достовірності інформації, а також систематичного ненадання відповідей на повідомлення митниць, наявності у правовласника невідшкодованих витрат, пов'язаних із зберіганням товарів на складі митниці, сприятиме збору інформації на централізованому рівні з метою внесення пропозицій на законодавчому рівні змін у порядок ведення митного реєстру об'єктів прав інтелектуальної власності.

Висновки до розділу 2

Одним із важливих державних механізмів захисту прав інтелектуальної власності реалізується митними органами України, в тому числі Харківською митницею. Харківська митниця здійснює митну справу в Харківській області. На основі аналізу показників товарообігу експортно-імпортних операцій в зоні діяльності Харківської митниці відслідковуються загальні тенденції економічних змін в економіці, а також об'єктивні та інституційні зміни в діяльності Державної митної служби України, які впливають на спроможність забезпечити якісне та ефективне виконання її завдань.

В структурі Харківської митниці функціонує спеціалізований підрозділ, який вживає заходи щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності під час провадження зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів, а також забезпечує взаємодії з правовласниками, суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності, правоохоронними та іншими державними органами з питань захисту прав інтелектуальної власності. Крім того, утворений спеціалізований підрозділ в напрямку боротьби з контрабандою та порушеннями митних правил Харківської митниці.

Державною митною службою України розроблена, впроваджена та постійно удосконалюється система оцінки ефективності виконання завдань, в тому числі розроблена методика розрахунку показника «Ефективність роботи митниць у напрямку сприяння захисту прав інтелектуальної власності». Вказана методика враховує як базові показники (кількість призупинень митного оформлення товарів за різних підстав), так і додаткові (результативні процедури за фактом призупинення митного оформлення, знищення контрафактної продукції, порушення справ, звернення правовласника об'єктів прав ІВ до суду з приводу захисту своїх прав тощо).

Аналіз статистичних показників роботи вказаних підрозділів та окремих вжитих заходів відображає стан забезпечення захисту прав інтелектуальної власності в митній сфері. Проблеми законодавчого та практичного характеру, що виникають під час реалізації норм митного законодавства, надають змогу сформулювати пропозиції щодо можливих шляхів покращення роботи.

3 Перспективні напрямки захисту інтелектуальної власності в системі економічної безпеки

3.1 Інтелектуальна власність як складова в системі забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання

Роль інтелектуальної власності в економіці постійно зростає, випереджаючи значущість засобів праці та їх ресурсів. Сьогодні конкурентоспроможні матеріальні цінності та товари, що проходять стадії виробництва, обміну і споживання, створюються за рахунок запровадження нових технологій, використання інтелектуальних творчих знань.

В умовах посилення конкуренції на споживчому ринку України посилюється важливість управління діяльністю суб'єктів господарювання з ширшим залученням об'єктів інтелектуальної власності. Зростання частки нематеріальних активів у ринковій вартості підприємств, вплив об'єктів права інтелектуальної власності на їх конкурентоспроможність потребує глибокого вивчення сутності цієї категорії, її об'єктів та механізмів управління ними.

Варто розпочати з того, що процес формування ринку інтелектуальної власності починається саме на мікрорівні, тобто зі створення об'єкта інтелектуальної власності та реалізації основних функцій з його управління. Основними завданнями такого управління виступають розвиток інтелектуального та інноваційного потенціалу у складі стратегічного середовища суб'єктів господарювання, комерціалізація результатів інтелектуальної власності, забезпечення належного рівня економічної безпеки, підвищення конкурентоспроможності суб'єктів господарювання на засадах використання нематеріальних активів тощо.

Інтелектуальна власність – це право власності на інтелектуальний продукт. Згідно з нормами Цивільного кодексу України [4], право інтелектуальної власності – це право особи на результат інтелектуальної,

творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений цим Кодексом та іншим законом. Право інтелектуальної власності становлять особисті немайнові права інтелектуальної власності та (або) майнові права інтелектуальної власності, зміст яких щодо певних об'єктів права інтелектуальної власності визначається цим Кодексом та іншим законом [11]. Право власності є одним з основних інститутів будь-якої системи права, що є сукупністю правових норм, які закріплюють і охороняють належність майна тим чи іншим особам, колективам та засновані на цьому повноваження власника щодо володіння, користування та розпорядження цим майном. Інтелектуальні продукти, як результати інтелектуальної діяльності, відрізняються від речей, як об'єктів права власності.

У сучасній економічній літературі інтелектуальна власність має дві категорії тлумачення: економічна та юридична. Як економічна категорія – це складова та один з різновидів капіталу, що має відповідні ознаки капіталу й водночас відтворює властиві лише йому (інтелектуальному капіталу) особливості. Як юридична категорія – це сукупність виключних прав як особистого, так і майнового характеру на результати інтелектуальної та творчої діяльності, а також на деякі інші прирівняні до них об'єкти, конкретний перелік яких встановлюється законодавством відповідної держави [68].

Узагальнення теоретичних розробок науковців, діючого національного та міжнародного законодавства, практики виробничо-комерційної діяльності в інноваційно-інтелектуальній сфері пропонуємо визначати термін «інтелектуальна власність» наступним чином. Інтелектуальна власність – це комплекс організаційних, правових та управлінських інструментів, методів та механізмів, що використовуються для створення, розподілу та обміну результатів інноваційної діяльності, які перебувають під правовою охороною та демонструють наявність можливості приносити прибуток за їх використання у виробничій, комерційній чи управлінській діяльності підприємства або за участю у господарсько-правовому та ринковому обороті.

Інтелектуальна власність є результатом інтелектуальної, творчої

діяльності однієї особи або групи осіб, які мають право на володіння та розпорядження результатом такої діяльності, що і є правом інтелектуальної власності. Класифікація об'єктів ринку інтелектуальної власності подана на рисунок 3.1.

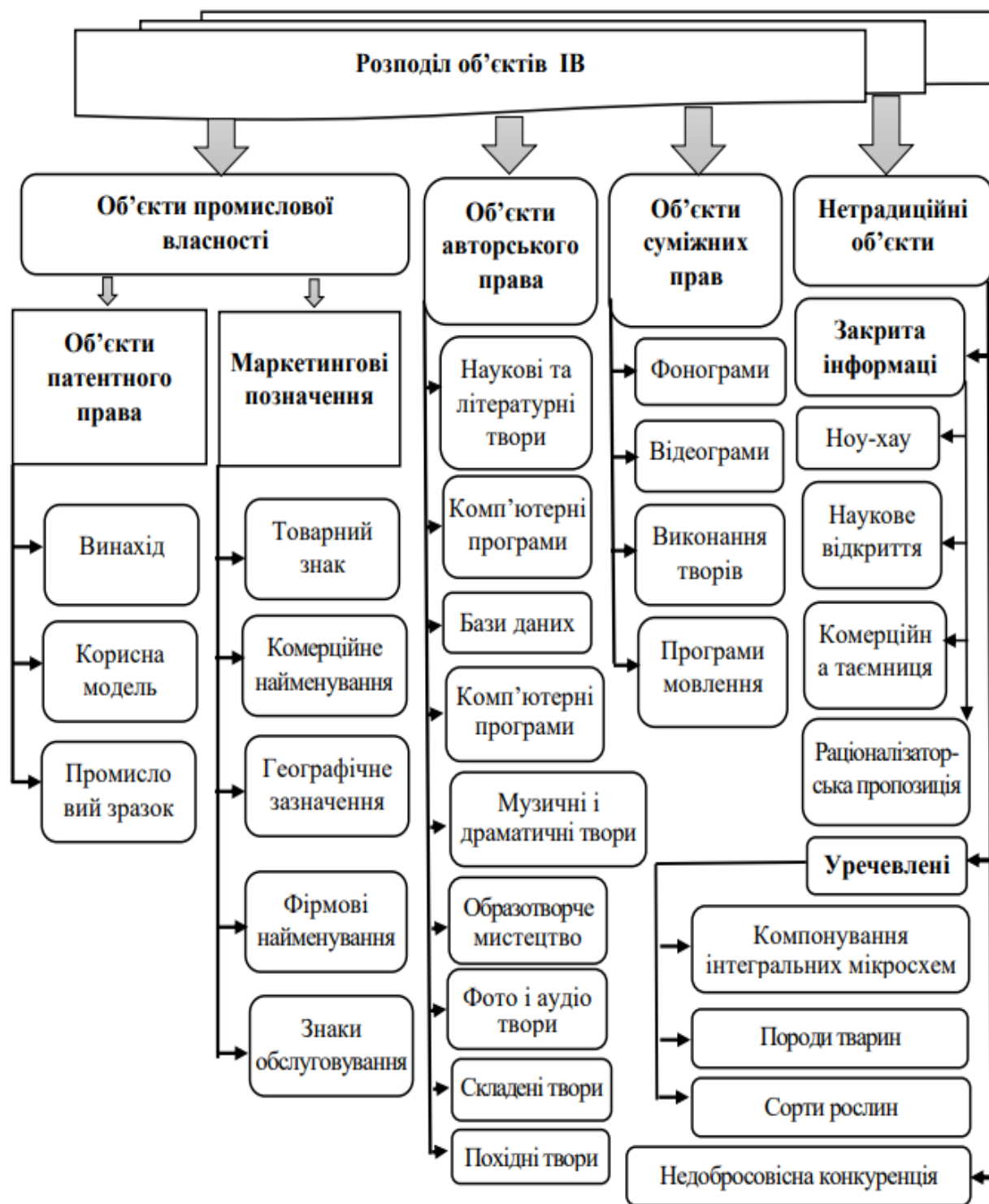

Рисунок 3.1 – Класифікація об'єктів інтелектуальної власності [69]

Суб'єктами ринку інтелектуальної власності є: органи державного управління і контролю, підприємства, що використовують впровадження нових технічних рішень, використання програмних продуктів та торгових марок, брендів), компанія-розробник інтелектуального продукту, інвестори, які фінансують відповідні розробки та їх використання, виробники-конкуренти, які виготовляють аналогічні об'єкти інтелектуальної власності за власними розробками, а також виробники контрафактної продукції – це так звані «пірати».

В суб'єктній структурі власності на результати інтелектуальної праці можна виділити декілька можливих форм (рисунок 3.2).

Рисунок 3.2 – Структура форм власності на результати інтелектуальної діяльності промислових підприємств [69]

Право інтелектуальної власності на той чи інший об'єкт творчої, інтелектуальної діяльності виникає, перш за все, в силу його створення за умови відповідності чинному законодавству: написання літературного твору, створення корисної моделі тощо. Сутність права інтелектуальній власності полягає в нематеріальній природі її об'єктів. Зміст права інтелектуальної власності складають особисті немайнові (духовна власність) і пов'язані з ними

майнові права її суб'єктів. Специфіка змісту права інтелектуальної власності складається в двоєдиній структурі й у тому, що тут майнові права не просто пов'язані з не майновими, смердоти виходять від немайнових прав і ґрунтуються на духовній власності творців.

В Україні законодавець закріплює поняття права інтелектуальної власності через розуміння його як особистих немайнових і майнових прав інтелектуальної власності. Право інтелектуальної власності та право власності - не залежать одне від одного, а перехід права на об'єкт права інтелектуальної власності не означає переходу права власності на річ, і навпаки. Створення творів науки, літератури, мистецтва та інших об'єктів права інтелектуальної власності, таким чином, спричинює виникнення прав інтелектуальної власності на зазначені об'єкти.

Права інтелектуальної власності в об'єктивному значенні - це сукупність правових норм, за допомогою яких здійснюється охорона інтелектуальної власності; а права інтелектуальної власності в суб'єктивному значенні - це особисті немайнові і майнові права, які належать конкретному суб'єкту інтелектуальної власності.

Право інтелектуальної власності в об'єктивному значенні характеризується такими основними ознаками [68]:

- 1) воно є правом на результат інтелектуальної творчої діяльності;
- 2) об'єктом права інтелектуальної власності є нематеріальна річ, при цьому результат інтелектуальної, творчої діяльності може бути втілений у будь-який матеріальний носій;
- 3) цей результат придатний для відтворення і сприйняття іншими особами і придатний для багаторазового відтворення (тиражування);
- 4) правова охорона надається результату інтелектуальної творчої діяльності або за умови його створення і набуття форми, придатної для сприйняття іншими особами (наприклад, твори науки, літератури, мистецтва), або за умови його відповідності вимогам чинного законодавства України про інтелектуальну власність (наприклад, винаходи, корисні моделі, промислові

зразки);

5) правова охорона об'єктів інтелектуальної власності надається на певний строк, визначений чинним законодавством;

6) право інтелектуальної власності на той чи інший об'єкт слід відрізняти від права власності на матеріальний носій, в якому втілено творчий результат, а право власності на річ, в якій втілено результат інтелектуальної власності, не залежить від права інтелектуальної власності на цей результат;

7) особисті немайнові права суб'єктів права інтелектуальної власності невіддільні від особи їх творця і не підлягають відчуженню;

8) майнові права суб'єкта інтелектуальної власності можуть відчужуватись будь-яким цивільно-правовим способом; суб'єкт цих прав може відмовитись від них;

9) об'єкти права інтелектуальної власності чинним законодавством визнані товаром і можуть бути об'єктом будь-яких цивільно-правових правочинів;

10) право інтелектуальної власності є непорушним, ніхто не може бути позбавлений права інтелектуальної власності чи обмежений у його здійсненні, крім випадків, передбачених законом.

Тенденція у сфері реєстрації прав ІВ напряду залежить від кількості надходжень заявок. У 2022 році було подано 54787 заявок на об'єкти промислової власності (рисунок 3.3).

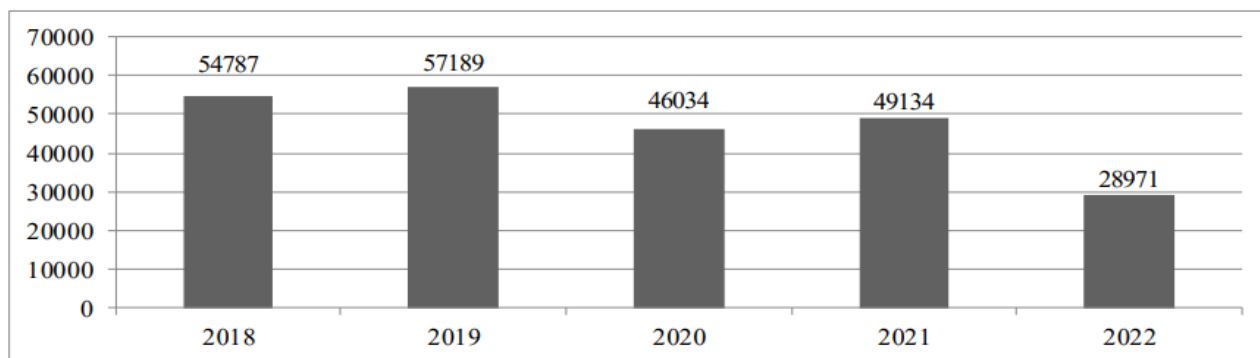

Рисунок 3.3 - Динаміка кількості заявок на об'єкти промислової власності в Україні [70]

Як бачимо з рисунку 3.3 кількість заявок на об'єкти промислової власності в Україні значно скоротилася з 49 134 в 2021 році до 28 971 в 2022 році. Скорочення відбулося на 41%. В структурі заявок понад 2,7 тис. заявок на винаходи, 2,4 тис. – на корисні моделі, 819 – на промислові зразки, 23 014 – на торговельні марки, в тому числі 16 095 заявок – за національною процедурою. Через систему електронного подання заявок на об'єкти промислової власності протягом 2022 року подано 13 099 заявок, що становить 45,2% від загальної кількості поданих заявок.

Законодавство України з питань інтелектуальної власності становить цілісну систему правових норм. Відомо, що найважливішою ознакою системи є структурованість.

Для розуміння системи законодавства в тому числі і з питань інтелектуальної власності, потрібно насамперед з'ясувати її ієрархію, яка формується на основі юридичної сили чинних нормативних актів і в основному визначається системою органів державної влади України (рисунок 3.4).

Конституцією України встановлено певну залежність між нормативними актами різних рівнів, згідно з якою акти органів нижчого підпорядкування мають відповідати актам вищих за належністю органів, а останні – слугувати вихідною базою для актів меншої юридичної сили. Серед нормативних актів, що регулюють правовідносини в сфері інтелектуальної власності, головну роль відіграють акти вищих органів державної влади, тобто законодавчі акти.

У 2020 році було створено Національний орган інтелектуальної власності, виконання функцій якого покладено на Державне підприємство «Український інститут інтелектуальної власності» [13]. До його основних функцій належать такі [14]:

- приймання заявок на державну реєстрацію авторського права та договорів, які стосуються права автора на твір;
- приймання заявок на реєстрацію об'єктів промислової власності та проведення їх експертизи;
- видача патентів, свідоцтв;

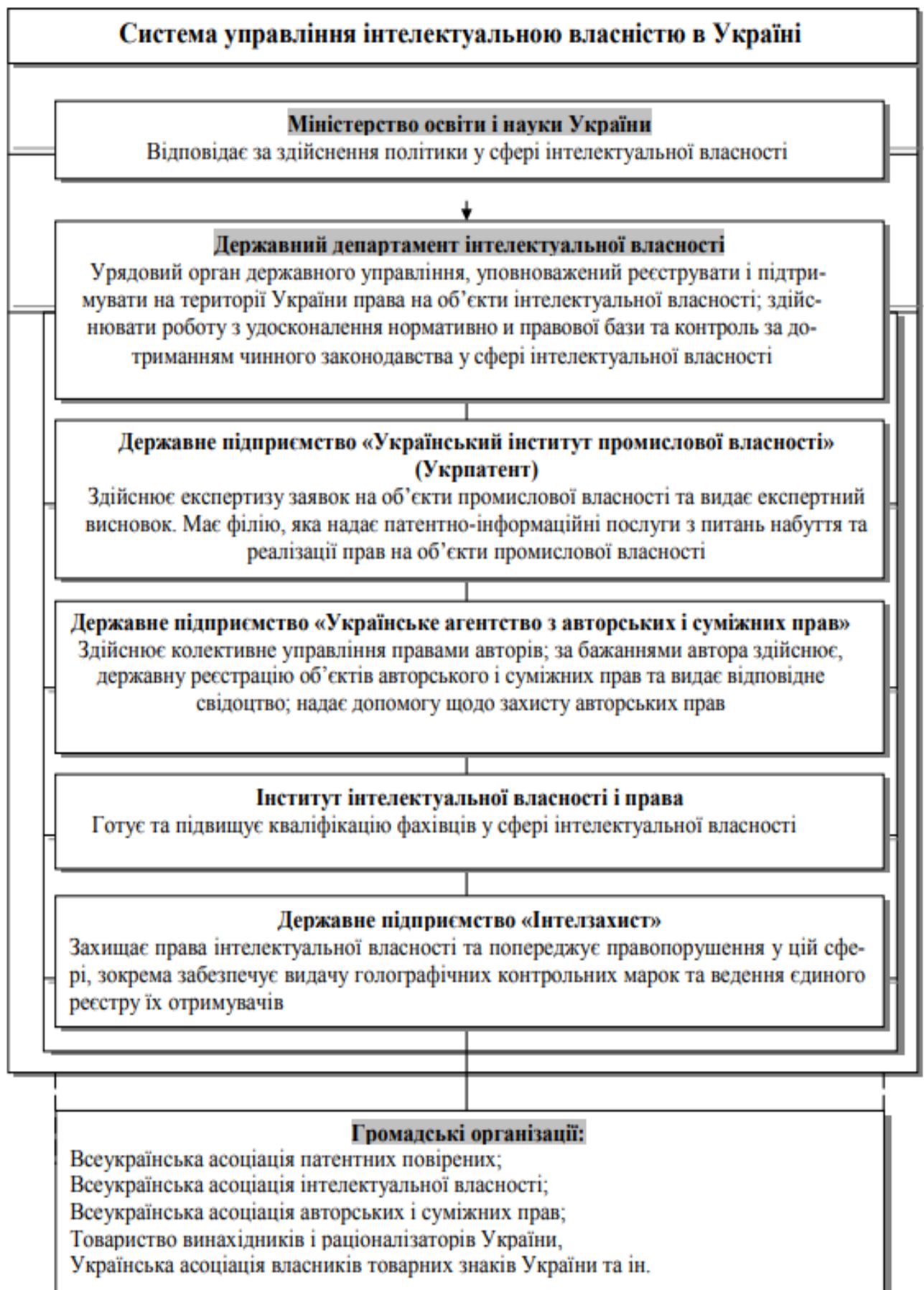

Рисунок 3.4 - Система управління інтелектуальною власністю в Україні [68]

- здійснення підготовки, атестації та реєстрації патентних повірених;
- забезпечення діяльності колегіальних органів (Апеляційної палати, Комісії щодо погодження питань про внесення позначення, що містить офіційну назву держави «Україна» до торговельної марки, Атестаційної та Апеляційної комісії);
- здійснення міжнародного співробітництва у сфері правової охорони інтелектуальної власності і представлення інтересів України із зазначених питань у Всесвітній організації інтелектуальної власності та інших міжнародних організаціях;
- виконання функцій Міжнародного пошукового органу та Органу міжнародної попередньої експертизи відповідно до Угоди зі Всесвітньою організацією інтелектуальної власності.

В 2022 році відбулись важливі зміни в національній інституційній складовій сфери інтелектуальної власності. Кабінет Міністрів України передав функції Національного органу інтелектуальної власності від ДП «Укрпатент» до державної організації «Український національний офіс інтелектуальної власності та інновацій» (УКРНОІВІ), згідно з розпорядженням КМУ від 28 жовтня 2022 року № 943-р, що повинна забезпечити ефективну охорону об'єктів інтелектуальної власності, розвиток інноваційного середовища, сприяти вирішенню спорів та уникненню непередбачуваних витрат внаслідок непрозорих правил та помилкового використання чужих нематеріальних цінностей [6].

Слід констатувати, що Україна продовжує активний процес адаптації свого законодавства до прав Європейського Союзу. Показник імплементації положень Угоди про асоціацію між ЄС та Україною для сфери інтелектуальної власності у 2022 році був одним з найвищих в Україні та в підсумку становить 94% від поставлених завдань.

Отже, наявність дієвої системи захисту і стимулювання інтелектуальної власності – є неодмінною умовою розвитку забезпечення економічної безпеки і розвитку економіки.

3.2 Значення митного контролю у дотриманні законодавства про інтелектуальну власність

У світовій економіці інноваційний шлях розвитку забезпечує високе економічне зростання будь-якої країни. Формування сучасних інформаційних технологій, створення галузей з доданою вартістю, все це сприяє підвищенню конкурентоспроможності національних економік, а також сприяє просуванню товарів на міжнародні ринки. Для розвинених країн конкурентоспроможність забезпечується технічними перевагами. Необхідність стимулювання та об'єднання держав породжує такі важливі фактори, як глобалізація міжнародних ринків, поступово зростаюча конкуренція високотехнологічних матеріалів, зростання інноваційної економіки. Тому поліпшення і підвищення ефективності виробництва, зростання конкурентоспроможності, формування економічних стимулів, розвиток інноваційних процесів у виробництві - все це основні завдання розвитку економіки держав.

Зі зростанням світової торгівлі та глобалізацією дотримання законодавства про інтелектуальну власність набуває все більшого значення. Через митний кордон переміщується все більша кількість товарів із об'єктами інтелектуальної власності, що становить значну частину вартості товарів цих товарів.

Відповідно до Митного кодексу України [3] призначенням митних органів є створення сприятливих умов для розвитку зовнішньоекономічної діяльності, забезпечення безпеки суспільства, захист митних інтересів України.

Серед загальних завдань, що поставлені перед митними органами, визначені такі, що по'язані із захистом інтелектуальної власності, а саме:

- 1) сприяння захисту прав інтелектуальної власності;
- 2) вжиття заходів щодо запобігання переміщенню через митний кордон України товарів з порушеннями охоронюваних законом прав інтелектуальної власності;

3) недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів;

4) запобігання та протидія контрабанді, боротьба з порушеннями митних правил на всій митній території України.

За таких умов митне оформлення та митний контроль митний контроль вважаються найважливішими інститутами митного права та пріоритетними функціями митних органів. Відповідно до ст. 4 Митного кодексу України [3] митне оформлення – це виконання митних формальностей, необхідних для випуску товарів, транспортних засобів комерційного призначення. Митний контроль – сукупність заходів, що здійснюються з метою забезпечення додержання норм цього Кодексу, законів та інших нормативно-правових актів з питань державної митної справи, міжнародних договорів України, укладених у встановленому законом порядку.

Значення митного оформлення та митного контролю у сфері інтелектуальної власності має свої особливості та значення їх зростає пропорційно економічним перетворенням, що сприяють активній зовнішній торгівлі держав.

Заходи щодо захисту ІВ під час митного оформлення та митного контролю переслідує кілька цілей:

1) забезпечення надходження до державного бюджету сум від справляння митних податків та зборів (вартість прав на використання об'єктів інтелектуальної власності враховується при визначенні митної вартості товарів);

2) запобігання небезпечним та негативним процесам в економіці: призупинення процесів створення контрафактних товарів на території країни та залучення їх до господарського обороту; а також запобігання підриву індустрії легальних товарів; запобігання створення загрози безпеці споживачів; протидія підриву авторитету держави і, як наслідок, зниження інвестиційної привабливості країни;

3) захист інтересів правовласників. Як показує практика, порушення прав

на використання об'єктів інтелектуальної власності в митній сфері можуть бути пов'язані з: фізичною підробкою (тобто замість одного товару, заявленого на упаковці, пропонується інший товар); несанкціоноване виробництво та ввезення/вивезення продукції; несанкціонована торгівля товарами (без отримання на це прав виробника – так званий «паралельний імпорт»).

Існує кілька характерних особливостей, притаманних митному оформленню та митному контролю товарів, що містять інтелектуальну власність.

По-перше, об'єктами митного контролю ІВ є: нормативні документи та відомості про товари, які містять об'єкт інтелектуальної власності; товари, які переміщуються через митний кордон, підлягають декларуванню та містять елементи інтелектуальної власності; діяльність осіб, пов'язана з переміщенням об'єктів інтелектуальної власності та підлягає митній охороні; фізичні особи, які перетинають митний кордон і перевозять товари ІВ для здійснення комерційних операцій.

По-друге, особливістю даного контролю товарів є хронологічна послідовність заходів щодо охорони інтелектуальної власності. Слід зазначити, що під час проходження митного контролю посадові особи можуть проводити фактичний та документальний контроль перед випуском товарів у вільний обіг. Беручи до уваги той факт, що в даний час впровадження вдосконаленої системи інформаційних технологій набуває особливої актуальності, документальний митний контроль в більшості випадків відбувається у вигляді електронного моніторингу митних декларацій, що знаходяться в роботі. Важливість фактичних засобів контролю, таких як митні огляди, зменшується за рахунок впровадження системи аналізу та управління ризиками. У разі виникнення підозри щодо порушення прав ІВ визначений порядок призупинення митного оформлення таких товарів та проведення заходів щодо захисту прав на об'єкти прав ІВ. На даний момент митне законодавство поступово вдосконалюється, впроваджуючи механізми зміщення акценту з контролю перед випуском на контроль після випуску товарів. Під час пост-аудиту товарів із об'єкти прав ІВ

в якості об'єкта буде використовуватися документація, пов'язана з його переміщенням через митний кордон.

По-третє, відмінною рисою митного контролю об'єкти прав ІВ є призупинення процедур митного оформлення та митного контролю товарів, для якого характерні ознаки контрафакту. Така норма наближена до особливих форм митного контролю щодо захисту прав інтелектуальної власності у Митному кодексі Митного союзу та дозволяє дотримуватися митного законодавства у сфері інтелектуальної власності.

Перераховані особливості митного оформлення та митного контролю об'єкти прав ІВ дозволяють сформувати комплексний погляд на заходи, які передбачені для дотримання митного законодавства про інтелектуальну власність і спрямований на реалізацію функції захисту прав на ці об'єкти. Оскільки частка об'єктів інтелектуальної власності неухильно зростає, необхідно розробити певну кількість митних правил щодо товарів, що містять об'єкти інтелектуальної власності.

Сприяння захисту прав інтелектуальної власності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів – одне з основних завдань митних органів.

Процедури захисту прав інтелектуальної власності на кордоні базуються на міжнародних принципах та положеннях, зокрема, Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС) [27], які імplementовано у Митний кодекс України.

Разом з тим, підписавши Угоду про асоціацію з ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання щодо подальшого приведення митного законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності до відповідного законодавства ЄС.

У рамках цієї роботи Міністерством фінансів разом з Офісом підтримки реформ був розроблений та погоджений з експертами ЄС законопроект, який у подальшому став основою прийнятого 17 жовтня 2019 року Закону України №202-ІХ «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон

України» (далі – Закон № 202-IX) [11], який набув чинності 14 листопада 2019 року (рисуюнок 3.5).

Рисуюнок 3.5 - Етапи змін в системі заходів із захисту прав інтелектуальної власності митними органами

Прийнятий закону № 202-IX має такі переваги:

- створює передумови для побудови національної системи митного захисту прав інтелектуальної власності європейського зразка;
- змінює акцент роботи митниці, а саме: орієнтир на протидію переміщенню товарів, які підозрюються у порушенні прав інтелектуальної власності, у тому числі боротьбі з контрафактними та піратськими товарами;
- прискорює переміщення оригінальних товарів через митний кордон та їх митне оформлення;
- сприяє розвитку міжнародної торгівлі та інвестиційної привабливості України, зважаючи на дотримання та застосування Україною міжнародних та європейських стандартів захисту прав інтелектуальної власності.

З метою реалізації положень Закону № 202-IX [11]:

1) Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 24.01.2020 № 18 «Про визнання такою, що втратила чинність, постанови Кабінету Міністрів України від 21 травня 2012 р. № 432», яка скасовує обмеження щодо призупинення митного оформлення товарів, що підозрюються у порушенні прав інтелектуальної власності, за ініціативою митного органу;

2) Міністерством фінансів України прийнято 2 накази: від 09.06.2020 №281 «Про затвердження Порядку застосування заходів щодо сприяння захисту прав інтелектуальної власності та взаємодії митних органів з правовласниками, декларантами та іншими заінтересованими особами та Змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України» [8] ; від 09.06.2020 № 282 «Про внесення змін до Порядку реєстрації у митному реєстрі об'єктів права інтелектуальної власності, які охороняються відповідно до закону» [9] .

Наказ Мінфіну №281 запроваджує єдиний підхід та порядок застосування митними органами заходів до товарів, що підозрюються у порушенні прав інтелектуальної власності, а також стандартизовані форми взаємодії з правовласниками та декларантами.

Наказом Мінфіну №282 вдосконалено порядок реєстрації прав інтелектуальної власності у митному реєстрі, запроваджено форми заяв, які використовуються у країнах ЄС, а також переведено в електронну форму комунікації між правовласниками та Держмитслужбою.

Закон № 202-IX та згадані підзаконні нормативно-правові акти наближують митне законодавство України у сфері захисту інтелектуальної власності до законодавства ЄС, зокрема, Регламентів ЄС № 608/2013 від 12.06.2013 та № 1352/2013 від 04.12.2013 [26], та забезпечують виконання зобов'язань в рамках Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за напрямком митного захисту прав інтелектуальної власності.

Наразі на виконання наказів Мінфіну № 281 та № 282 Держмитслужбою здійснюються заходи щодо повноцінної експлуатації нового програмно-

інформаційного комплексу «Митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності», веб-сервісу для подання правовласниками заяв в електронній формі, а також доопрацювання інших програмних продуктів (рисунок 3.6).

Рисунок 3.6 – Процедура призупинення митного оформлення товар на підставі даних Митного реєстру об'єктів права інтелектуальної власності

Експлуатації програмно-інформаційного комплексу «Митний реєстр об'єктів права інтелектуальної власності» дозволить перевести взаємодію між митними органами, правовласниками та декларантами в електронну форму та підвищити ефективність боротьби з контрафактними та піратськими товарами.

3.3 Зарубіжний досвід захисту інтелектуальної власності

Враховуючи те, що Україна взяла шлях на євроінтеграцію, найближчим часом слід приділити увагу адаптації українського законодавства до законодавства ЄС. Звичайно, Україна вже співпрацює із ЄС у сфері ІВ, але із цієї співпраці потрібно робити висновки і переймати досвід європейських країн, тим більше, це передбачено Законом України «Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу». Окрім цього, після підписання угоди з ЄС Україна взяла на себе обов'язок адаптувати законодавство у сфері ІВ відповідно до ЄС, що має стати поштовхом для розвитку у цій сфері

Захист кордонів від проникнення контрафактних товарів є одним із пріоритетних завдань для ЄС. У травні 2021 року Рада ЄС визначила злочини у сфері інтелектуальної власності одним із ключових аспектів серед топ-10 загроз ЄС у боротьбі з організованою злочинністю на 2022-2025 роки. Торгівля товарами, що порушують права інтелектуальної власності, завдає значної шкоди правовласникам, користувачам, а також виробникам і торговцям, які зберігають за собою права. Це також може заплутати споживачів і поставити під загрозу їхнє здоров'я та безпеку.

З минулого століття органи Європейського співтовариства розробляють рамки захисту прав інтелектуальної власності. З появою в 1988 р Регламенту Ради Європейського економічного співтовариства були встановлені заходи щодо недопущення вільного випуску контрафактної продукції в обіг на митній території. Хоча в ті роки не існувало явної компетенції інститутів ЄС з митної та правової охорони прав інтелектуальної власності, вони керувалися Римським договором, який передбачав єдині заходи торговельного захисту при здійсненні спільної торговельної політики. Створення ЄС та його членство в СОТ дозволили інституції набути необхідних повноважень для регулювання діяльності митних органів держав-членів у боротьбі з контрафактом.

Основними нормативно-правовими актами Європейського Союзу, що регулюють митні органи, є Митний кодекс Європейського Союзу, а також підзаконні акти, прийняті Європейською Комісією, та Регламент Європейського Парламенту.

Положення Митного кодексу ЄС містять загальні правові засади діяльності митних органів держав-членів щодо контролю за переміщенням об'єктів інтелектуальної власності через спільний митний кордон Європейського Союзу, а також щодо поширення заборон, обмежень на товари, що ввозяться на митну територію, та здійснення контролю за товарами, що порушують певні права інтелектуальної власності. Ці товари залишаються під митним наглядом до визначення їх статусу. Заборони вводяться також для захисту промислової та комерційної власності.

Всі процедури, встановлені Митним кодексом ЄС, передбачені Регламентом, який містить детальні правила митного контролю та огляду товарів, підозрюваних у порушенні прав інтелектуальної власності. Завдяки Регламенту митні органи виконують такі завдання:

- визначають коло правопорушень, що охороняються інтелектуальною власністю та переслідуються митними органами;
- регулюють права та обов'язки правовласників при взаємодії з митними органами з питань охорони інтелектуальної власності;
- захищають добросовісних учасників відносин;
- уточнюють процедури, які приймаються митними органами для ідентифікації товарів, з метою виявлення товарів, що порушують права інтелектуальної власності [72].

У країнах ЄС митниця має виконувати функції контролю за міжнародною торгівлею: запобігати нелегальній торгівлі, сприяти легальній торгівлі, а отже, захищати громадян від неякісної (тобто небезпечної) продукції, сприяти справедливій сплаті митних платежів, наповнювати бюджет та підтримувати чесну конкуренцію на ринку. Запобігання порушенням прав власності в міжнародній торгівлі або унеможливлення перетину контрафактною

продукцією митних кордонів є одним із напрямків такої роботи. Для імплементації митниця повинна мати необхідні регуляторні інструменти з повноваженнями та процедурами, ІТ-рішення та налагоджену співпрацю, а саме:

1) Законодавство. Ключовим законодавчим актом в рамках Митного кодексу ЄС, який стосується саме захисту прав інтелектуальної власності на митному рівні, є Регламент (ЄС) 608/2013. Він забезпечує правовий механізм захисту прав інтелектуальної власності на зовнішніх кордонах ЄС та уповноважує митні органи держав-членів ЄС вживати заходів для запобігання імпорту або обігу товарів, підозрюваних у порушенні прав інтелектуальної власності. Зокрема, він регулює процедуру здійснення митного контролю за дотриманням об'єктів інтелектуальної власності та забезпечує законодавче підґрунтя для митного втручання з метою затримання або конфіскації таких товарів на кордоні; порядок затримання підозрілих товарів митницею (як правило, на вимогу правовласників); Законодавство ЄС відповідає ставленню Союзу до цього питання. Боротьба з контрафактом є частиною боротьби з контрабандою. В ЄС контрабанда є кримінальним злочином. У кожній країні є свій «поріг» обсягу партій, за яким порушення починає вважатися кримінальним злочином, але основний принцип залишається незмінним;

2) Повноваження митниці. Митний кодекс ЄС визначає інститут митниці як такий, що має основне завдання не стягувати митні платежі та не контролювати товари на кордоні; Він дає митниці інструменти контролю за безпекою товарів – відводить їй роль «вантажної поліції». Митні служби переважної більшості країн ЄС наділені правоохоронними інструментами, тобто можуть проводити повноцінні розслідування у сфері митних правопорушень. Митниця ефективно працює, коли має правовий інструментарій та можливість отримувати та аналізувати якісну інформацію з оперативних джерел у симбіозі з митними даними;

3) Сучасні інформаційні системи. Вони дозволяють не тільки реєструвати інформацію про марки, а й надавати платформу для онлайн-спілкування та

співпраці між правовласниками, митними та правоохоронними органами у сфері захисту прав інтелектуальної власності. Тут же зберігається вся історія реєстрацій та спілкування. Дані та інформація можуть стосуватися винятків, тенденцій та загальної інформації про ризики, у тому числі щодо товарів, що прямують транзитом через ЄС та походять із території відповідних третіх країн або призначені для неї. Основною інформаційною системою є COPIS (anti-COunterfeit and anti-Piracy Information System), яка містить непублічну інформацію про заявки правовласників, історію цих заявок - подачу, зміни, діяльність по ній, її актуальність, країни її застосування, архіви, контактні дані в цих країнах, зразки захищеної продукції і т.д., а також є майданчиком для комунікації з правовласниками. Ще одним майданчиком для такої співпраці є Портал правозастосування у сфері інтелектуальної власності. За допомогою порталу Комісія та митні органи держав-членів можуть обмінюватися певними доступними їм даними та інформацією з відповідними органами третіх країн відповідно до домовленостей. Портал відіграє вирішальну роль у встановленні зв'язків між митними та митними адміністраціями в ЄС на будь-якому етапі припинення контрафактних товарів;

4) Взаємодія. Правила ведення правоохоронної діяльності у сфері міжнародного співробітництва досить докладно викладені в міжнародних угодах і конвенціях. Дуже часто нелегальні товари перевозяться транзитом, а організатори цієї діяльності проживають в третій країні. При цьому митниці, компетенція яких обмежена розслідуванням злочинів всередині країни, найчастіше не будуть знати про протиправні дії громадян за кордоном держави.

Загальну картину бачить митниця, яка на основі аналізу даних може відстежити і затримати цей вантаж. Але якщо вона не має правових інструментів, то затримання буде лише поодиноким випадком виявлення контрабанди на кордоні – без належного розслідування, припинення подальших справ, притягнення до відповідальності та покарання всіх учасників злочинних схем.

Коли відбувається переміщення товарів між країнами, для ефективної

боротьби з правопорушеннями важлива як можливість обміну інформацією, так і подібна кваліфікація правопорушень в країнах ЄС. Тому що, якщо такі правопорушення в одній з держав не підпадають під кримінальну юрисдикцію, провести повноцінне розслідування складно.

У Європейському Союзі створена єдина регіональна система охорони товарних знаків - єдиний товарний знак Європейського Союзу (торгова марка співтовариства). Реєстрація торгової марки Європейського Союзу здійснюється шляхом подачі заявки в єдиний реєстраційний орган - Управління з гармонізації на внутрішньому ринку. При цьому зареєстрована торгова марка отримує правову охорону на всій території ЄС.

У сфері патентного захисту також створені спеціальні уніфіковані системи подання документів на міжнародному та регіональному рівнях. У 1970 р. був укладений міжнародний Договір про патентну кооперації, який створив спрощену і більш економічно ефективну систему отримання охорони на винаходи в декількох державах. РСТ дає можливість домагатися патентного захисту винаходів одночасно в кожній з великої кількості країн шляхом подання однієї заявки замість того, щоб подавати кілька окремих національних або регіональних патентних заявок. У цьому випадку проводиться міжнародний пошук та міжнародна попередня експертиза заявки з метою встановлення потенційної патентоспроможності винаходу [72].

На основі Європейської патентної конвенції від 5 жовтня 1973 року встановлено єдину регіональну процедуру подання заявки на європейський патент. Заявка подається в єдиний реєстраційний центр - Європейське патентне відомство, де підлягає розгляду. Видача європейського патенту може бути запитана для однієї або декількох держав. У той же час виданий європейський патент має таку ж дію і підлягає тим же умовам, що і національний патент.

В ЄС прийнято План дій щодо інтелектуальної власності на підтримку відновлення та стабільності. Він містить пропозиції щодо конкретних заходів у п'яти ключових сферах. Вони спрямовані на удосконалення способів захисту прав інтелектуальної власності, посилення використання ІВ (передусім у

бізнесі), сприяння ліцензуванню та спільному користуванню ІВ, забезпечення кращої протидії порушенням прав інтелектуальної власності та сприяння чесній грі на глобальному рівні (рисуюнок 3.7).

1 Поліпшення способів захисту прав інтелектуальної власності ✓ підтримка швидкого розгортання унітарної патентної системи ✓ оптимізація додаткових сертифікатів захисту ✓ модернізація системи захисту конструкції ✓ посилення захисту географічних зазначень ✓ вдосконалення системи захисту сортів рослин ✓ сприяння використанню нових технологій (таких як блокчейн та штучний інтелект)
2 Посилення використання ІВ, особливо малим та середнім бізнесом
3 Сприяння ліцензуванню та спільному користуванню ІВ ✓ забезпечення доступності критичних інновацій у кризові періоди ✓ підтримка розвитку високоякісної «інфраструктури авторських прав» ✓ покращення прозорості та передбачуваності при ліцензуванні основних патентів ✓ сприяння доступу та обміну даними
4 Забезпечення кращих контролю та протидії порушенням прав інтелектуальної власності ✓ роз'яснення відповідальності онлайн-платформ у Законі про цифрові послуги ✓ запуск інструментарію ЄС проти підробок ✓ посилення ролі Європейського бюро протидії шахрайству (OLAF) та інших органів влади у боротьбі з підробкою та піратством
5 Сприяти чесній грі на глобальному рівні ✓ розробка глобальних стандартів інтелектуальної власності ✓ приборкання несправедливої практики ✓ розмовляючи єдиним голосом у сфері інтелектуальної власності

Рисуюнок 3.7 - Напрями реформ у сфері інтелектуальної власності ЄС

Отже, система охорони прав інтелектуальної власності у ЄС зазнає постійних удосконалень і доповнень. Певні проблемні аспекти закономірно виникають у процесі еволюції єдиної політики ЄС у сфері охорони прав інтелектуальної власності. Не дивлячись на це, вона є однією з найбільш дієвих і ефективних у світі, гармонійно поєднується з процесами розвитку єдиного ринку, підвищення динамізму та конкурентоздатності економіки ЄС, формування інформаційного суспільства з високим ступенем інноваційної та інвестиційної привабливості.

Як відомо, серед лідерів за створенням підробок у світі є Китай. Однак

нині робота в сфері захисту інтелектуальної власності йде в позитивному руслі. Китай вступив до Всесвітньої організації інтелектуальної власності у 1980 році і з того часу приєднався до більш ніж 10 міжнародних конвенцій, договорів, угод і протоколів. Останніми роками в Китаї широко розвинені діалоги, обміни та співробітництво у сфері інтелектуальної власності з іншими країнами, міжнародними організаціями та підприємствами з іноземним капіталом. За пропозицією США, починаючи з 2003 року, китайська та американська сторони проводять щорічний круглий стіл з питань інтелектуальної власності. В результаті таких зустрічей було досягнуто одностайності думок з широкого кола питань. У 2004 році в Пекіні відбувся перший китайсько-європейський діалог з питань інтелектуальної власності, на якому були вироблені початкові наміри щодо співробітництва в цій сфері. Налагоджено співпрацю між зацікавленими органами влади Китаю та відповідними органами іноземних держав, а також з міжнародними організаціями, такими як Всесвітня організація інтелектуальної власності та Міжнародний союз із захисту нових сортів. У вересні 2003 року профільні відомства Китаю встановили механізм регулярного обміну думками з іноземними підприємствами, згідно з яким проводяться щоквартальні зустрічі для заслуховування думок та пропозицій цих підприємств щодо захисту прав інтелектуальної власності.

У вересні 1994 року Китай почав впроваджувати захист інтелектуальної власності на державному кордоні. На сьогоднішній день митницею країни вже створена повноцінна правоохоронна система в сфері інтелектуальної власності, що складається з таких ланок, як розгляд митних декларацій, перевірка ввезених і вивезених товарів, затримання і розслідування ввезення і вивезення товарів з порушенням прав інтелектуальної власності, покарання імпортерів і експортерів, які порушили законодавство, належне розпорядження товарами, при ввезенні або вивезенні яких порушені права власників інтелектуальної власності [73].

У жовтні 1995 року Китай вперше оприлюднив і впровадив «Положення про митний захист інтелектуальної власності», почавши встановлювати

систему захисту прав інтелектуальної власності на кордоні відповідно до правил Світової організації торгівлі. У 2000 році на сесії Постійного комітету ВЗНП були внесені поправки до Митного кодексу Китайської Народної Республіки, тим самим визначивши функції митниці в охороні інтелектуальної власності на правовому рівні. У грудні 2003 року уряд Китаю оприлюднив поправки до «Положення про митну охорону інтелектуальної власності», які посилили повноваження митниці щодо поводження з товарами, що імпортуються або експортуються з порушенням прав інтелектуальної власності, зменшили витрати на митний захист для правовласників, а також розмежували функції та обов'язки митних та судових та адміністративних органів. Згодом Головне митне управління розробило правила застосування зміненого «Положення», які містять чіткі орієнтири з таких питань, як дотримання комерційної таємниці, запровадження реєстрації торговельних марок з міжнародною реєстрацією, збір та повернення депозитів, сплата правовласниками відповідних зборів. У вересні 2004 року уряд Китаю оприлюднив «Правила застосування адміністративних стягнень», які чітко визначають санкції за порушення прав інтелектуальної власності при імпорті та експорті товарів. У грудні 2004 року Верховний народний суд і Верховна народна прокуратура опублікували і ввели в дію «Роз'яснення щодо окремих питань застосування законодавства у кримінальних справах про порушення прав інтелектуальної власності», в яких додатково визначено кримінальну відповідальність агентства за ввезення та експорт товарів, що порушують права інтелектуальної власності. Таким чином, сформовано правову систему митного захисту інтелектуальної власності, яка відповідає потребам економічного та соціального розвитку. Китай також створив механізм забезпечення виконання законів про митний захист інтелектуальної власності.

Перш за все, запроваджено процедуру централізованого оформлення митної охорони об'єктів інтелектуальної власності: якщо власник попередньо зареєструє її в Головному митному управлінні, то митниці пунктів пропуску мають право затримувати ввезені та вивезені з порушенням прав

інтелектуальної власності товари, які перебувають у центральному реєстрі.

По-друге, існує модель поєднання виконання законів за власною ініціативою та за запитом. Митниця може затримувати товари, які є сумнівними з точки зору дотримання прав інтелектуальної власності, не лише за запитом правовласника, а й за власною ініціативою, а також у межах своїх службових повноважень щодо розслідування таких товарів.

По-третє, створені та посилені правоохоронні органи, посилюється якість їх лав. На всіх центральних митницях були створені департаменти, відповідальні за захист прав інтелектуальної власності, а в 11 митницях навіть були створені спеціалізовані органи. Низка митниць, які мають для цього можливості, направили до місць проведення митних операцій спеціальних офіцерів. У первісному вигляді сформувалася трирівнева система виконання законів про охорону прав інтелектуальної власності, що складалася з Головного митного управління, звичаїв центрального підпорядкування і звичаїв місцевого підпорядкування. З метою стримування піратства у сфері імпорту та експорту всі митниці на прикордонних пунктах пропуску зосереджуються на виявленні контрафактної та піратської продукції.

У захисті інтелектуальної власності на кордоні китайська митниця надає великого значення спілкуванню та співпраці з правовласниками та їх професійним організаціям, контактам та взаємодії з відомствами з прав інтелектуальної власності, а також співпраці та обміну досвідом з прикордонними органами інших країн. Китайська митниця підписала меморандум про співпрацю з Союзом кіно США щодо захисту прав інтелектуальної власності. Митниця спільно з адміністративними органами захисту прав інтелектуальної власності та органами громадської безпеки неодноразово здійснювали спільні дії з примусового виконання закону, що завдало значного удару по злочину порушення прав інтелектуальної власності. Китайська митниця підписала угоди з митницями ЄС і США про взаємну допомогу в адміністративному виконанні законів, що стосуються митного захисту прав інтелектуальної власності. Також вони організовують обмін

інформацією та співпрацю з митницями інших країн у сфері захисту інтелектуальної власності.

У січні 2019 р. уряд Китаю створив національний суд з інтелектуальної власності в якості підрозділу Верховного народного суду для розгляду апеляційних справ з патентів і передових технологій. До кінця 2020 р. ним було розглянуто понад 4000 справ. Поряд з національним судом з інтелектуальної власності у країні діють 4 суди проміжного рівня, що спеціалізуються на інтелектуальній власності, в провінціях Пекін, Шанхай, Гуандун і Хайнань.

У 2022 році Китай досяг прогресу в захисті прав інтелектуальної власності, у країні було прийнято низку законів та нормативних актів, спрямованих на вдосконалення правової системи захисту ІВ. У цьому ж році китайські відомства з регулювання ринку розслідували близько 44 тис. справ про порушення прав на товарні знаки та патенти, в рамках яких фігурували кошти у розмірі 1,62 млрд юанів (233,98 млн дол.). Було розкрито 27 тис. кримінальних справ, пов'язаних з порушеннями прав ІВ та провадженням або збутом підроблених та низькоякісних товарів, органи прокуратури висунули звинувачення щодо 27 тис. людей, підозрюваних у причетності до цих справ [73].

Окреслені заходи є великомасштабними зусиллями Китаю щодо посилення положень про інтелектуальну власність, включаючи внесення поправок до законів про патенти, авторські права і товарні знаки, щоб забезпечити більш суворе покарання порушників інтелектуальної власності і більш високі компенсації для її власників.

3.4 Удосконалення захисту інтелектуальної власності в Україні

Україна має стратегічно важливе географічне розташування, що дає можливість реалізувати її економічний потенціал на перетені транзитних шляхів товарів до країни Євросоюзу. ЄС та інші країни зацікавлені в розвитку інфраструктури та захищеності митних кордонів України, через які

контрафактні товари та пов'язані з ними проблеми потраплятимуть до Європейського Союзу.

По-перше, захист прав інтелектуальної власності на кордоні є зобов'язанням України за низкою міжнародних угод: Угодою про асоціацію з ЄС, Угодою про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності [27] тощо.

По-друге, приведення законодавства у відповідність до норм ЄС та імплементація практики ЄС у сфері інтелектуальної власності є необхідною умовою реалізації задекларованої мети України – бажання вступу до Європейського Союзу.

Тому України вживає заходів із метою реалізації взятих на себе зобов'язань в рамках імплементації норм митного законодавства ЄС та стандартів здійснення митної справи. Суттєві законодавчі зрушення відбулися наприкінці 2019 року із прийняттям Закону України «Про внесення змін до Митного кодексу України щодо захисту прав інтелектуальної власності при переміщенні товарів через митний кордон України» [11]. Він враховує положення Регламенту ЄС No 608/2013 [26]. Ці зміни спрямовані на посилення захисту прав інтелектуальної власності та прискорення переміщення оригінальних товарів через кордон. З 2020 року діють «Порядок застосування заходів щодо сприяння охороні прав інтелектуальної власності та взаємодії митних органів, правовласників та декларантів» та «Порядок реєстрації об'єктів інтелектуальної власності в митному реєстрі» (постанови Мінфіну від 09.06.2020 No 281 та No 282) [8-9]. Тому норми митного законодавства суттєво наблизилися до положень актів ЄС про сприяння митниці у захисті прав інтелектуальної власності.

Що стосується практики, то на замовлення Державної митної служби експерти з країн ЄС впроваджують кращі європейські практики захисту прав інтелектуальної власності та сприяють налагодженню відносин з авторитетними виробниками. Зокрема, запроваджено регулярні онлайн-семінари, організовані за сприяння Програми ЄС з підтримки управління державними фінансами (EU4PFM). Представники багатьох відомих брендів

запрошуються на регулярні онлайн-семінари, які проходять за підтримки Програми ЄС з підтримки управління державними фінансами (EU4PFM). На цих майстер-класах учасникам надається інформація про важливі відмінності між оригінальними та контрафактними товарами. Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) в Україні також допомагає посилити спроможності у сфері захисту прав інтелектуальної власності.

Детально проаналізувавши ситуацію, європейські експерти розробили рекомендації, реалізація яких дозволить Україні вийти на необхідний рівень відповідності вимогам ЄС. І, навпаки, часткове виконання загрожує внесенням України до переліку країн, які толерують міжнародну торгівлю контрафактними товарами. Наступні п'ять кроків рекомендовані для України:

1) продовжувати приведення законодавства, правозастосування та ІТ-систем у відповідність до вимог Регламенту ЄС 608/2013;

2) законодавчо визначити, що правовласник надає митному органу письмове підтвердження того, що, на його думку, порушено право інтелектуальної власності, а також письмово підтверджує свою згоду на знищення товару;

3) визначити процедуру знищення товарів, які порушують права інтелектуальної власності відповідно до Регламенту ЄС 608/2013. Заохочувати правовласників знищувати такі товари, якщо це можливо;

4) привести функціональність національної системи управління заявками на інтелектуальну власність до вимог ЄС. Вивчити можливість впровадження COPIS як готового ІТ-інструменту ЄС в Україні. Це дозволить скоротити час та вартість створення нового ІТ-інструменту, а Україна буде готова до підключення COPIS на момент вступу до ЄС без будь-яких затримок чи додаткових змін. Або можливість обміну інформацією з національною системою з COPIS;

5) вивчити можливість впровадження Порталу захисту прав інтелектуальної власності в Україні, щоб митні органи в Україні володіли інформацією про зареєстровані торговельні марки та промислові зразки в ЄС,

про їх захист та для обміну інформацією з Європейською Комісією та правовласниками.

Європейська комісія у висновку щодо заявок на членство в Європейському Союзі, поданих Україною, Грузією та Республікою Молдова від 17 червня 2022 року зазначила, що Україна досягла значного прогресу на шляху до верховенства права, проте подальша боротьба з корупцією залишається однією з основних вимог суспільства. З цією метою було прийнято Закон України «Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки» від 20.06. 2022 № 2322-IX [20] , яким затверджено Антикорупційну стратегію на 2021-2025 роки. Вказаний документ через комплексний аналіз корупційних ризиків в правовій та інституційній системі України надає бачення щодо трансформації нормативних актів та державних органів, викладається у форматі «проблема-очікуваний результат». Пункт 3.3. Антикорупційної стратегії на 2021-2025 роки присвячений митній справі та оподаткуванню.

Постановою Кабінету Міністрів України від 04.04.2023 № 220 «Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки» [15] поставлена мета досягнення значного прогресу в запобіганні та протидії корупції, забезпечення злагожденості та системності антикорупційної діяльності всіх державних органів та органів місцевого самоврядування, а також належного процесу післявоєнного відновлення України. В програмі

В Державній антикорупційній програмі на 2023-2025 роки звертає на себе увагу декілька пунктів в рамках реалізації питань економічної безпеки. Так, проблема 2.2.4. Програми акцентує увагу на неефективному державному регулюванні, що заважає доброчесному бізнесу розвиватися та обумовлює корупційні практики. Основними причинами існування проблеми є: недостатня якість аналітичних документів; неналежні вимоги до супровідних документів; брак знань, умінь та навичок у посадових осіб, що займаються формуванням державної політики; відсутність усталених методик проведення аналізу, консультацій та підготовки обґрунтованих рекомендацій; недосконалість процедур публічних консультацій; брак, нерелевантність, недостовірність

даних; відсутність традицій та суспільних вимог до обґрунтування доцільності прийняття рішень та їх змісту.

В рамках реформування системи митних органів обговорюється питання відсутності єдиного підходу до структури та чисельності спеціалізованих підрозділів, що здійснюють заходи захисту об'єктів прав ІВ. На даний час вони існують як правило в рамках управлінь з питань організації митного контролю та оформлення у відповідності до завдань, визначених наказом Державної митної служби України № 370 від 27.05.2021 «Про затвердження Розподілу основних завдань, які здійснюють структурні підрозділи митниці як відокремлені підрозділи Держмитслужби». В рекомендаціях озвучується можливість створення регіональних відділів для сприяння захисту об'єктів прав ІВ (із розташуванням у містах Київ, Харків, Дніпро, Одеса, Львів) та покласти на них виконання виключно функцій, пов'язаних із сприянням захисту прав ІВ, а підрозділи митниць вивести із підпорядкування управлінь ЗМКО та підпорядкувати заступникам начальника митниці. Однак, така структура призведе до дублювання функцій різних підрозділів в структурі Державної митної служби (Департамент організації митного контролю, Координаційно-моніторингової митниці та потенційних регіональних підрозділів із захисту об'єктів прав ІВ) та подавжить ланцюжок прийняття управлінського рішення, а отже розмие відповідальність за нього.

Також проблема 2.2.4. Державній антикорупційній програмі на 2023-2025 роки говорить про проблему оплати праці. Діюча система оплати праці державних службовців характеризується значними диспропорціями, необґрунтованими стимулюючими виплатами, низьким рівнем заробітної плати на місцевому рівні. Наділення керівника значним обсягом дискреційних повноважень під час визначення розміру заробітної плати призводить до корупційних ризиків. Відсутня класифікація посад державної служби за функціональним принципом, що не дає змогу здійснювати оплату праці, враховуючи функціональну спрямованість, складність та відповідальність роботи на посаді.

Сучасний механізм формування та розподілу фонду оплати праці на державній службі непрозорий. Відсутня юридична визначеність механізму планування і розподілу фонду оплати праці між державними органами.

З метою подолання цієї проблеми в системі митних органів проводиться оцінювання результатів службової діяльності держаних службовців у відповідності до Порядку, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23.08.2017 № 640, а також моніторинг ключових показників результативності, ефективності та якості службової діяльності посадових осіб Держмитслужби та її територіальних органів в відповідності до Порядку, затвердженого Наказом Державної митної служби України від 01.02.2023 № 35. Однак на практиці, такі заходи призводять лише до збільшення навантаження на кожного працівника митних органів через необхідність створювати щоквартально та в кінці року об'ємні документи щодо персональних результатів діяльності поряд із загальними звітами діяльності митного органу. На даний час в митній системі відбувається каталогізація посад відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 23.10.2023 № 1109 «Про підготовку до запровадження умов оплати праці державних службовців на основі класифікації посад у 2024 році» [18].

Проблема 2.3.1. Державній антикорупційній програмі на 2023-2025 роки присвячена ефективності, прозорості та прогнозованості функціонування митних органів, його цифровізації та автоматизації, а також наявності корупціогенних факторів у законодавстві з питань митної справи. Вдосконалення пропонується здійснити з урахуванням необхідності розв'язання таких проблем:

- наявність випадків безпідставного та необґрунтованого застосування працівниками митниці резервного методу визначення митної вартості;
- велика кількість порушень прав інтелектуальної власності під час імпорту товарів;
- недостатня цифровізація та автоматизація діяльності митних

органів;

- необхідність вдосконалення органу громадського контролю при Держмитслужбі.

Таким чином, проблема захиту інтелектуальної власності віднесена до однієї із основних, що потребує вирішення для забезпечення економічної безпеки.

Одним із дискусійних шляхів подолання великої кількості порушень прав інтелектуальної власності під час імпорту товарів запропоновано криміналізацію відповідальності за вчинення контрабанди. Прийняття проекту Закону України від 23.04.2021 р. N 5420 «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів» [12] обґрунтовується європейським досвідом, а також неможливістю здійснити весь комплекс збору доказів в рамках адміністративних справ про порушення митних правил для ефективного притягнення до відповідальності винних осіб. Вирішальним фактором у прийнятті Закону України від 09.12.2023 № 3513-IX «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів» [13] слугували вимоги МФВ щодо виділення програми фінансування, формулювання диспозицій та санкцій статей щодо притягнення до відповідальності за контрабанду та готовність до передачі провадження справ щодо контрабанди до органів БЕБ викликає занепокоєння.

Адміністративний порядок притягнення до адміністративної відповідальності за порушення прав інтелектуальної власності також потребує вдосконалення, наприклад, унеможливлення фактів потрапляння конфіскованих товарів за ознаками ст. 476 Митного кодексу [3] України до споживачів на території України. Те саме стосується фактів наявності об'єктів ПІВ у товарів, що конфісковані за іншими статтями Митного Кодексу України.

Вирішити проблему цифровізації митниці можливе за рахунок запровадження нових ІТ-рішень для модернізації сервісів та процесів її роботи – ІТ-трансформацію. ІТ- трансформація митної системи передбачає 6 головних

напрямків: «Кабінет взаємодії з Митницею», «Митний контроль і оформлення», «Публічна звітність і аналітика», «Розумний пункт пропуску», «Кібербезпека», «Гармонізація з ЄС». Ці напрямки є також складовими проекту «е-Митниця» <https://plan2.diia.gov.ua/projects> - одного з проектів цифрової трансформації. Онлайн-взаємодія правовласника із митними органами передбачена напрямком «Гармонізація з ЄС».

Митний реєстр ОПІВ розробляється за підтримки проекту TAPAS Project/Прозорість та підзвітність у держуправлінні та послугах, який фінансував розробку ІТ-рішення, а також Програми ЄС з підтримки управління державними фінансами (EU Public Finance Management Support Programme for Ukraine).

Першочерговими та невідкладними заходами, які необхідно здійснити для зупинення деградації ринку інтелектуальної власності в Україні є:

1) реформа публічного управління, зокрема: публічні послуги у сфері інтелектуальної власності мають надаватись швидко, прозоро, компетентно та діджиталізовано, зупинити звільнення експертів та залучити до УКРНОІВІ професійні кадри;

2) забезпечення доступу до професії патентний повірений: провести атестацію патентних повірених та оновити законодавство про патентних повірених;

3) розроблення та прийняття підзаконних та методичних актів з питань промислової власності: правила складання заявок та проведення експертизи, положення про державні реєстри;

5) здійснити комплексну та виважену щодо налагодження роботи правоохоронних органів: повноваження органу досудового слідства у справах про незаконне використання торговельних марок, а також справи про контрабанду перейшли до Бюро економічної безпеки.;

6) митниця – для недопущення незаконної торгівлі (реалізації) контрафактних товарів, які надійшли в Україну як гуманітарна допомога, є ініціатива по запровадженню обов'язку суб'єктів господарювання при

реалізації будь-якого імпортного товару на українському фізичному ринку та в Інтернеті мати копію митної декларації, за якою такий товар був імпортований, або її номер. Тобто завдання – забезпечити простежуваність товарів, але не створювати надмірних обов’язків для добросовісних суб’єктів господарювання.

Для забезпечення переходу усіх митниць Держмитслужби до нових принципів роботи щодо сприяння захисту прав ІВ на кордоні та налагодження контролю за цим процесом держави і зацікавлених осіб, на нашу думку, необхідно:

- удосконалити програмні профілі аналізу та управління ризиками, пов’язаними з правами ІВ, враховуючи європейський досвід створення таких систем;
- розробити програмно-інформаційний сервіс для оперативного обміну інформацією між митниками та правовласниками та фіксації консолідованої інформації щодо усіх дій, пов’язаних з призупиненням митного оформлення;
- визначитися з 4–6 знищуючими підприємствами та створенням на їх базі зон митного контролю;
- постійно здійснювати навчання співробітників митниці з метою забезпечення єдиного підходу до роботи підрозділів усіх регіональних митних органів, організації командної роботи, підвищення професійних компетенцій;
- центральному апарату Держмитслужби варто забезпечити організацію періодичних нарад за участю представників митниць Держмитслужби, правовласників, представників ЄС та інших зацікавлених осіб для обміну інформацією та досвідом серед митників;
- Держмитслужбі надавати постійну інформаційну підтримку для широкого загалу шляхом: проведення періодичних заходів для правовласників, імпортерів/експортерів, посадових осіб митниці та відповідальних посадових осіб Мінфіну та Держмитслужби для вирішення проблемних питань застосування митного законодавства, використання інформації, внесеної правовласниками до Митного реєстру, вжиття заходів щодо сприяння захисту

прав ІВ та взаємодії між митними органами, правовласниками та декларантами; розміщення на постійній основі на сайті Держмитслужби актуальної інформації що до питань застосування митного законодавства у напрямку сприяння захисту прав ІВ;

Захист прав інтелектуальної власності є важливою складовою інвестиційного клімату в Україні. А інвестиції у відбудову вашої країни залежатимуть від того, наскільки країни-партнери довіряють Україні у питанні захисту прав інтелектуальної власності.

Висновки до розділу 3

Встановлено, що інтелектуальна власність – це комплекс організаційних, правових та управлінських інструментів, методів та механізмів, що використовуються для створення, розподілу та обміну результатів інноваційної діяльності, які перебувають під правовою охороною та демонструють наявність можливості приносити прибуток за їх використання у виробничій, комерційній чи управлінській діяльності підприємства або за участю у господарсько-правовому та ринковому обороті.

Сприяння захисту прав інтелектуальної власності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів – одне з основних завдань митних органів. Процедури захисту прав інтелектуальної власності на кордоні базуються на міжнародних принципах та положеннях, зокрема, Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності, які імплементовано у Митний кодекс України.

Досліджено закордонний досвід охорони інтелектуальної власності, зокрема особливу увагу приділено країнам ЄС, оскільки підписавши Угоду про асоціацію з ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання щодо подальшого приведення митного законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності до відповідного законодавства ЄС.

Нині зроблено наступні позитивні кроки у сфері захисту інтелектуальної власності: встановлено єдиний підхід та правила застосування митними органами заходів щодо товарів, що підозрюються у порушенні прав інтелектуальної власності, уніфіковано форми взаємодії митних органів із правовласниками та декларантами, оновлено порядок реєстрації прав інтелектуальної власності у митному реєстрі, встановлено форми заяв, які використовуються у країнах ЄС.

Очікується, що впровадження інструментів і практик щодо прав інтелектуальної власності та відомств інтелектуальної власності ЄС сприятиме залученню іноземних інвестицій та допоможе українським підприємствам працювати за кордоном.

Висновки

У першому розділі кваліфікаційної роботи встановлено, що поширення кризових явищ в бізнес-середовищі вимагає формування ефективної безпекової політики суб'єктів господарювання з адекватними інструментами ризик-менеджменту. З метою вирішення проблемних питань у сфері економічної безпеки вітчизняних підприємств з'ясовано основні підходи до розкриття сутності поняття «економічна безпека підприємства». Встановлено наявність трактувань даної економічної категорії з таких позицій: як стан ефективного використання (ресурсів, потенціалу, діяльності); як стан захищеності (потенціалу, діяльності, інтересів); як наявність певних чинників, що впливають на діяльність; як наявність конкурентних переваг; як узгодження інтересів підприємства з інтересами зовнішнього середовища; як можливість досягнення цілей; як діяльність (процес, активність); як розвиток (збалансований і безупинний). Зроблено висновок щодо доцільності застосування комплексного підходу, згідно якого під економічною безпекою суб'єктів господарювання слід розглядати діяльність щодо формування стану захищеності економічних інтересів підприємства та їхньої узгодженості з наявним потенціалом і заявленими цілями, що дає змогу протистояти різним негативним чинникам.

Визначено ключові ризики суб'єктів господарювання в сучасних умовах війни і встановлено основні напрями забезпечення ефективної безпекової політики суб'єктів господарювання та акцентовано увагу на необхідності мобілізації управлінського потенціалу підприємств для пошуку дієвих інструментів попередження і нейтралізації дії актуальних ризиків.

Другий розділ присвячено аналізу роботи Харківської митниці, яка є відокремленим підрозділом Державної митної служби України. Підрозділи Харківської митниці виконують завдання, визначені наказом Державної митної служби України № 370 від 27.05.2021 «Про затвердження Розподілу основних завдань, які здійснюють структурні підрозділи митниці як відокремлені

підрозділи Держмитслужби». Дані Харківської митниці протягом 2019 – 2022 років можуть слугувати зрізом, що наочно вказує на коливання в світовій економіці загалом та економіці України зокрема, а також на певні проблеми у веденні статистичного обліку для відображення реальної картини діяльності суб'єктів ЗЕД.

Опираючись на статистичні дані експортно-імпортних операцій в зоні діяльності Харківської митниці протягом 2019-2021 року вбачається стале збільшення обсягів загального товарообороту, переважання імпортних операцій над експортними також незмінне та зростає пропорційно загальних показників. Однак дані щодо експортно-імпортних операцій не корелюються адекватно через зміни у території зони діяльності Харківської митниці.

У третьому розділі встановлено, що інтелектуальна власність в Україні досить часто стає об'єктом протиправних дій та зловживань і потребує належного рівня захисту від порушень або загрози порушень. Удосконалення сфери інтелектуальної власності – це питання забезпечення конкуренції, розширення торгівлі, зростання прямих іноземних інвестицій та інноваційного розвитку країни.

З'ясовано три основні групи проблем розвитку ринку інтелектуальної власності в Україні, а саме нормативно-правові; інституційні та інфраструктурні. Досліджено закордонний досвід у сфері захисту інтелектуальної власності та особливу увагу приділено питанням організації захисту на кордоні. Сприяння захисту прав інтелектуальної власності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів є одним з основних завдань митних органів. Підписавши Угоду про асоціацію з ЄС, Україна взяла на себе зобов'язання щодо подальшого приведення митного законодавства у сфері захисту прав інтелектуальної власності до відповідного законодавства ЄС.

Список використаних джерел

- 1 Конституція України. Прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.10.2023)
- 2 Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-VI. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 27.10.2023)
- 3 Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text> (дата звернення: 27.10.2023)
- 4 Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січ. 2003 р. № 435-IV. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 27.10.2023)
- 5 Деякі питання територіальних органів Державної митної служби» територіальні органи Державної митної служби реорганізуються: постанова Кабінету міністрів України від 30.09.2020 р. № 895. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/895-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 29.10.2023)
- 6 Деякі питання Національного органу інтелектуальної власності: розпорядженням КМУ від 28 жовтня 2022 року № 943-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/943-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 29.10.2023)
- 7 Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_169#Text. (дата звернення: 30.10.2023)
- 8 Порядок застосування заходів щодо сприяння охороні прав інтелектуальної власності та взаємодії митних органів, правовласників та декларантів: постанова Мінфіну від 09.06.2020 р. No 281. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0549-20#Text> (дата звернення: 31.10.2023)

9 Порядок реєстрації об'єктів інтелектуальної власності в митному реєстрі: постанова Мінфіну від 09.06.2020 р. No 282. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0548-20#Text> (дата звернення: 31.10.2023)

10 Про авторське право і суміжні права : Закон України від 01 груд. 2022 р. №2811-IX. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n855>. (дата звернення: 03.11.2023)

11 Про внесення змін до Митного кодексу України щодо захисту прав інтелектуальної власності під час переміщення товарів через митний кордон України: закон України №202-IX від 14 листопада 2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/202-IX#Text> (дата звернення: 03.11.2023)

12 Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів: проекту Закону України від 23.04.2021 р. N 5420. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71756 (дата звернення: 03.11.2023)

13 Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо криміналізації контрабанди товарів: закон України від 09.12.2023 № 3513-IX : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3513-20#Text> (дата звернення: 03.11.2023)

14 Про загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: закон України від 18 березня 2004 р. № 1629-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 05.11.2023)

15 Про затвердження Державної антикорупційної програми на 2023-2025 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 04.04.2023 р. № 220. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/220-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення: 07.11.2023)

16 Про затвердження Алгоритму формування даних митної статистики зовнішньої торгівлі України: наказ Держаної фіскальної служби України від

30.11.2015 р. № 952. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=f282e17e-9c14-4b88-9450-8f7cc12c158e&title=ZakonodavstvoVSferiIntelktualnoiVlasnosti&isSpecial=true> (дата звернення: 07.11.2023)

17 Про затвердження розподілу основних завдань, які здійснюють структурні підрозділи митниці як відокремлені підрозділи Держмитслужби: наказ Державної митної служби України № 370 від 27.05.2021 р. URL: <https://customs.gov.ua/en/documents/nakaz-derzhavnoyi-mitnoyi-sluzhbi-ukrayini-pro-zatverdzhennia-poriadku-roboti-sluzhbi-pidtrimki-z-pitan-spilnogo-tranzitu-derzhmitsluzhbi-zi-zminami-300> (дата звернення: 08.11.2023)

18 Про підготовку до запровадження умов оплати праці державних службовців на основі класифікації посад у 2024 році: постанова Кабінету Міністрів України від 23.10.2023 № 1109. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-pidhotovku-do-zaprovadzhennia-umov-oplaty-pratsi-derzhavnykh-sluzhbovtiv-na-osnovi-klasyfikatsii-posad-u-2024-rotsi-i231023-1109> (дата звернення: 12.11.2023)

19 Про прийняття Протоколу про внесення змін до Угоди про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності: закон № 0079 від 14.01.2016 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text (дата звернення: 14.11.2023)

20 Про засади державної антикорупційної політики на 2021-2025 роки: закон України № 2322-IX від 20.06. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text> (дата звернення: 14.11.2023)

21 Про оцінювання ефективності виконання завдань та функцій митницями»: наказ Державної митної служби України № 451 від 01.09.2023 р. URL: <https://customs.gov.ua/en/normativna-baza> (дата звернення: 14.11.2023)

22 Про утворення територіальних органів Державної фіскальної служби та визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 06.08.2014 р. №311. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/311-2014-%D0%BF#Text> (дата

звернення: 17.11.2023)

23 Про утворення територіальних органів Державної митної служби: постанова Кабінету Міністрів України від 02.10.2019 р. № 858. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-2019-%D0%BF#Text> (дата звернення: 17.11.2023)

24 Про утворення територіальних органів Державної митної служби України як відокремлених підрозділів: наказ Державної митної служби України від 19.10.2020 р. № 460. URL: <https://customs.gov.ua/documents/pro-utvorennia-teritorialnikh-organiv-derzhavnoyi-mitnoyi-sluzhbi-ukrayini-iak-vidokremlenikh-pidrozdiliv-149> (дата звернення: 17.11.2023)

25 Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 952/2013 від 9 жовтня 2013 року про встановлення Митного кодексу Союзу URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_009-13#Text (дата звернення: 18.11.2023)

26 Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 608/2013 від 12 червня 2013 року щодо забезпечення митними органами дотримання прав інтелектуальної власності та про скасування Регламенту Ради (ЄС) №1383/2003 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_021-13#Text (дата звернення: 19.11.2023)

27 Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text. (дата звернення: 21.11.2023)

28 Методика розрахунку показників комплексної оцінки митниць Держмитслужби: затверджена наказом Державної митної служби України від 11.09.2020 № 382. URL: <https://customs.gov.ua/en/documents/> (дата звернення: 21.11.2023)

29 Садов'як М. С., Бегейло Н. В., Феник В. О., Приступа А. А., Матвієвський Н. А., Запісоцький І. В., Ільчишин М. З. Особливості економічної безпеки підприємства. Інтернаука. Серія: Економічні науки. 2023. № 9. URL: doi: <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2023-9-9125> (дата звернення: 21.11.2023)

30 Загородня А.С. Сутність та еволюція поняття «економічна безпека

підприємства». Український журнал прикладної економіки та техніки. 2022. Том 7. № 3. С. 16-22.

31 Дикань В. Л., Назаренко І. Л. Комплексна методика визначення рівня економічної безпеки : монографія. Харків : УкрДАЗТ, 2011. 142 с.

32 Дикань, В. Л., Воловельська І. В. Економічна безпека підприємства. Ч. 1: конспект лекцій. Х. : УкрДАЗТ, 2012. 50 с.

33 Дикань В. Л., Воловельська В. І., Маковоз О. В. Економічна безпека підприємства: Навч. посібник. Харків: УкрДАЗТ, 2011. 266 с.

34 Дикань В. Л. Божко К. М. Стратегія забезпечення економічної безпеки промислових підприємств. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2018. № 63. С. 150–158.

35 Дикань В. Л. Воловельська І. В. Основні цілі системи економічної безпеки залізничного транспорту в постіндустріальний період. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2021. № 75. С. 7–15.

36 Dykan V., Tokmakova I., Pavlichenko V., Cherednychenko O., Korin M. The concept of management of economic security of the railway transport in the context of overcoming the manifestations of a systemic crisis. *SHS Web of Conferences*. 2019. Vol. 67. P. 6.

37 Козаченко Г. В., Пономарьов В. П., Ляшенко О. М. Економічна безпека підприємства: сутність та механізм забезпечення : монографія. К.: Лібра, 2003. 280 с.

38 Лисенко А. О., Грабар Д. О. Аналіз сутності поняття економічної безпеки підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2020. № 1 (24). С. 101–109.

39 Прохорова В., Крутова А., Дяченко К. Економічна безпека підприємств України в умовах дестабілізаційного розвитку. *Адаптивне управління: теорія і практика*. Серія «Економіка». 2022. Випуск 14(28). URL: [https://doi.org/10.33296/2707-0654-14\(28\)-10](https://doi.org/10.33296/2707-0654-14(28)-10) (дата звернення: 18.11.2023)

40 Тульчинська С. О., Солосіч О. С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва в умовах воєнного стану.

Науковий погляд: економіка та управління. 2022. № 3 (79). С. 97–102.

41 Чайкіна А. Особливості інтеграції ризик-менеджменту в систему управління підприємством. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL: <https://www.economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1337> (дата звернення: 19.11.2023)

42 Шемаєва Л. Г. Економічна безпека підприємств у стратегічній взаємодії з суб'єктами зовнішнього середовища: автореф. дис. ... д-ра екон. наук. Київ, 2010. 39 с.

43 Штангрет А. М., Котляревський Я. В., Караїм М. М. Економічна безпека підприємства в умовах антикризового управління: концептуальне визначення та механізм забезпечення. Л.: УАД, 2012. 288 с.

44 Соколенко Т. М. Економічна безпека підприємства в умовах транзитивної економіки. *Наука і життя : сучасні тенденції, інтеграція у світову наукову думку* : тези допов. сьомої міжнар. наук.-практ. інтернет-конференція; 19-21 травня 2011 р. URL: <http://intkonf.org/kand-ped-n-sokolenko-tm-ekonomichna-bezpeka-pidpriemstva-v-umovah-tranzitivnoyi-ekonomiki/> (дата звернення: 21.11.2023)

45 Ареф'єва О. В. Наукові основи формування економічної безпеки підприємств. *Недержавна система безпеки підприємства як суб'єкт національної безпеки України*: збірник матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 16 – 17 травня 2001 р.). К. : Вид-во Європейського ун-ту фінансів, інформаційних систем, менеджменту і бізнесу, 2003. С. 49–53.

46 Економічна безпека підприємств, організацій та установ: навч. посіб. В. Л. Ортинський, І. С. Керницький, З. Б. Живко та ін. .К.: Алтера, 2011. 704 с.

47 Данілова Е. І. Концепція системного підходу до управління економічною безпекою підприємства: монографія. Вінниця: Європейська наукова платформа, 2020. 342 с.

48 Яценко Н. М., Михайлюк С. О. Регіональна економічна безпека у контексті національної економічної безпеки. *Наукові праці Донецького*

державного технічного університету. 2001. Серія : економічна. Випуск 37. С. 78–82.

49 Залізко В. Д., Гурочкіна В. В. Моделювання економічної безпеки підприємств: навч. посіб.; Держ. фіск. служба України, Ун-т держ. фіск. служби України. Ірпінь : Ун-т ДФС України, 2018. 187 с.

50 Ткачук Г. Ю. Інструментарій забезпечення економічної безпеки підприємства. *Економічний простір*. 2022. №178. С. 55–59.

51 Козаченко Г. В., Пономарьов В. П. Економічна безпека підприємств: сутність і передумови формування. *Теорія та практика управління у трансформаційний період* : зб. наук. праць. Донецьк: ІЕП НАН України, 2001. Т. 3. С. 3–7.

52 Архипенко Т. А., Іванова М. І. Систематизація визначень поняття "економічна безпека підприємства". *Нобелівський вісник*. 2021. № 1. С. 6–14.

53 Прохорова В. В., Прохорова Ю. В., Кучеренко О. О. Управління економічною безпекою підприємств: монографія. Харків : УкрДАЗТ, 2010. 282 с.

54 Колесник О. О., Русіна Ю. О. Економічна безпека підприємства: сутність поняття та систематизація підходів до трактування. *Інтернаука*. 2019. № 16(2). С. 17-22.

55 Міняйленко І. В., Хурса В. В. Економічна безпека підприємства: сутність та індикатори оцінювання. *Інтернаука*. 2020. № 2. С. 16– 23.

56 Ілляшенко О. В. Механізми системи економічної безпеки підприємства: монографія. Харків : Мачулін, 2016. 504 с.

57 Кравчик Ю., Каткова Т. Структурно-функціональна характеристика економічної безпеки промислового підприємства. *Innovation and Sustainability*. 2022. №1. С. 84–95.

58 Капелюшна Т. В. Розширення базових складових економічної безпеки підприємства з урахуванням умов невизначеності. *Ефективна економіка*. 2022. № 10. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/>

59 Ляшенко О. М. Концептуалізація управління економічною

безпекою підприємства: монографія. К. : НІСД, 2015. 348 с.

60 Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємства : навч. посібник. Київ : Центр навчальної літератури, 2008. 240 с.

61 Дуб Б. Система економічної безпеки підприємства: поняття та структура. *Управління проектами та розвиток виробництва*. 2016. № 4(60). С. 5–18.

62 Сороківська О. А. Інформаційна безпека підприємства: нові загрози та перспективи. *Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту*. 2010. № 2. Т. 2. С. 32–35.

63 Низенко Е. І., Каленяк В. П. Забезпечення інформаційної безпеки підприємництва: навч. посіб. Київ: МАУП, 2006. 134 с.

64 Міщенко С. П. Інтелектуально-кадрова складова економічної безпеки підприємств залізничного транспорту: напрямки забезпечення. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2015. № 52. С. 45-52.

65 Токмакова І. В., Девезенко С. В. Економічна безпека суб'єктів господарювання в умовах війни. *Via Economica*. 2023. Вип.3. С. 88-93.

66 Токмакова І. В., Девезенко С. В. Формування системи забезпечення економічної безпеки підприємства в сучасних умовах. *Сучасні напрямки розвитку економіки і менеджменту підприємств України*: зб. матеріалів міжнародної науково-практичної конференції здобувачів вищої освіти і молодих вчених (17 лист. 2023 р.) Харків. нац. автомобільно-дорожн. Ун-т. Харків: ХНАДУ, 2023. С. 227-228.

67 Оніщенко М. Л. Особливості механізму управління економічною безпекою підприємства *Економіка та суспільство*. 2018. № 16. URL: [http // economyandsociety.in.ua](http://economyandsociety.in.ua) (дата звернення: 20.11.2023)

68 Вірченко В.В. Інтелектуальна власність: теоретичні витoki та економічні імперативи розвитку : монографія. Київ : Видавництво Ліра-К, 2018. 488 с.

69 Базилевич В. Д. Інтелектуальна власність : підручник. 3-тє вид. Київ: Знання, 2015. 672 с.

70 Річний звіт Національного органу інтелектуальної власності за 2022

рік. URL: <https://ukrpatent.org/atachs/Annual-Report-2022-.pdf> (дата звернення: 23.11.2023)

71 Юрченко О. В. Економічні аспекти впливу інтелектуальної власності на конкурентоспроможність підприємства. *Проблеми і перспективи розвитку підприємництва*. 2022. № 28. С. 51–60.

72 Бояр А. О. Єдина політика ЄС у сфері інтелектуальної власності: передумови, формування системи, проблеми і перспективи. *Науковий вісник Волинського державного університету імені Лесі Українки*. Економічні науки. 2006. № 1. С. 277–284.

73 Китай: ставка на захист інтелектуальної власності всередині країни. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/kitay-stavka-na-zahist-intelektualnoyi-vlasnosti-vseredini-krayini/comment.html> (дата звернення: 10.12.2023)

74 Дикань В. Л., Токмакова І. В., Назаренко І. Л. Методичні вказівки до виконання кваліфікаційної роботи для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 051 «Економіка». Харків: УкрДУЗТ, 2023. 63 с.

75 Студентська навчальна звітність. Текстова частина (пояснювальна записка). Загальні вимоги до побудови, викладення та оформлення: Методичний посібник з додержання вимог нормоконтролю у студентській навчальній звітності. За заг. ред. Л. М. Козара. Х.: УкрДАЗТ, 2014. 54 с.

АКТ

перевірки випускної кваліфікаційної роботи на наявність ознак
академічного плагіату

Відповідно до даних сервісу Strikeplagiarism.com кваліфікаційна робота
на тему: «Захист інтелектуальної власності в системі управління
економічною безпекою суб'єктів господарювання»
автора: Девезенко Світлана Володимирівна
(ПІБ автора повністю)

містить 40,59 % запозичень. Ознаки академічного плагіату – відсутні.

Перевірку виконала
доцент кафедри економіки та управління
виробничим і комерційним бізнесом

(підпис)

Ганна ОБРУЧ

30.12.2023 р.